

Het Gentse ambachtsleven veelzijdig weerspiegeld in de huidenvetterij

Luc Devriese

INHOUD

- 4. Het huidenvettersvak
- 9. Ambachtsstructuren
- 13. Conflictbeheersing
- 18. Van velen tot weinigen en van klein tot groot
- 25. Geen toeval dat Lieven Bauwens ...

De laatste drie artikels van de Carolijnse Concessie uit 1540 (hier in een uitgave uit 1765 van de 'Costuymen ende Wetten der Stadt Ghent').

In art. 73 werd bepaald dat iedere Gentenaar lid kan worden van een nering mits het uitvoeren van een proef en het betalen van 6 Carolus guldens (1 pond of 240 groot Vlaams). Art. 74 schafte de traditionele manifestaties af van de macht en weerbaarheid van de neringen, met in de eerste plaats de Auweet (hier lauwet, duidelijk uit het Frans l'auwet vertaald door iemand die de betekenis van het woord niet kende). Om alle 'swarigheyt oft querelle te voorkomen tenslotte, refereerde art. 75 naar de eed waarbij die van Ghendt dienden te zweren hun gerechten ende Souverainen Heere Grave van Vlaenderen (dat was toen uiteraard de keizer himself), hier tegenwoordigh hem goet ende gehoorsaem te wesen'. Het was de eed die de Gentenaars hadden mogen afleggen op de gedenkwaardige laetsten dagh van April in 't jaer vijfthien hondert veertig. In 1765 was die nog onverminderd geldig.

(Stadsarchief Gent)

Artikelen der Concessie Caroline van Ghendt. 453

L X X I I I.

D At een jegelyck wesende poorter onser voorseyde Stede van Ghendt, zal mogen komen in de voorseyde neeringen ende koopen de vryheyt van dien, naer dien hy de preuve gedaen zal hebben ende betalende in alles ses gouden Carolus guldens alleenlyck, te appliceren ten profyte van de neeringe, ende men zal niet schuldig wesen eenigh recht van leeringe.

L X X I V.

D At wy geaboliert hebben ende abolieren ten eeuwigen de wake van Half-Vasten, die men noemt Lauwet, de reyfe ende 't dragen van S. Lieven 't Hauthem noch elders, mitsgaders de twee Broederfchappen van S. Lieven buyten ende binnen, oock de vergaderingen van de Wolle-wevers in de processie van Onse Lieve Vrouwe, ende daer-en-boven verbieden wy de voornoemde van Ghendt te maken eenige vergaderingen, hoe ende in wat manieren dat het zy, met het dragen van wapenen ofte stocken invisibel, op de pene voor den gonen ende elcken van dien contrarie doende, soude 't leven verbeuren.

L X X V.

E Nde ten eynde dat hier naermaels ne-geen swarigheyt oft querelle en ryse ter cause van den eedt die onse na-komelingen Graven ende Graefneden van het voorseyde Landt van Vlaenderen te doen zullen hebben t'haren aenkomste ende receptie tot heerlyckheyt, soo hebben wy hier naer doen insereren de forme van den eedt, ende insgelycks den eedt, den welcken die van de voorseyde Stede van Ghendt hun doen zullen.

Details uit het neringboek van de huidevetters: de schorskapper (links) en de huidenschrapper.

(SAG, reeks 192 nr. 1)

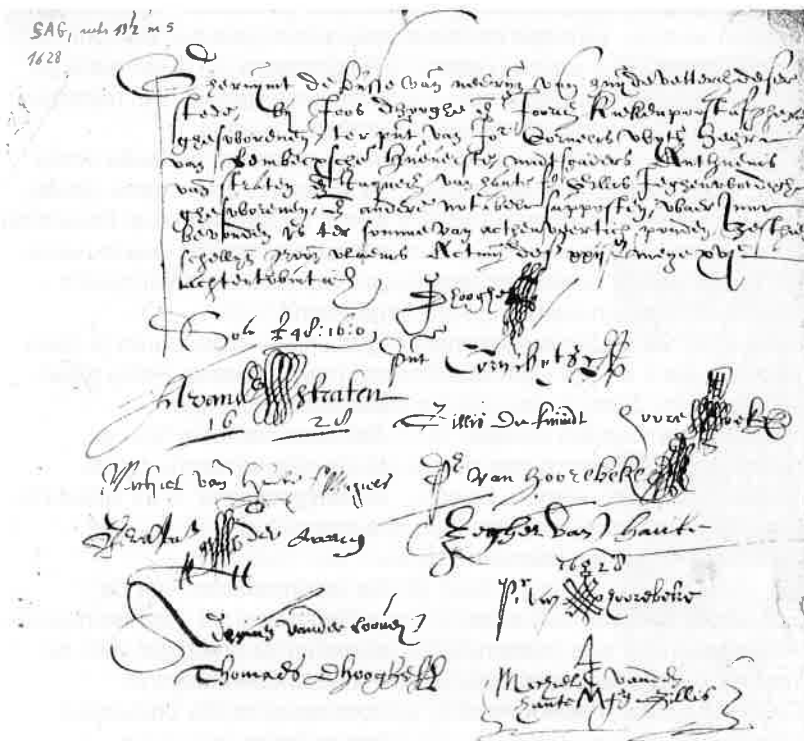

Samenvatting

In een twintigtal zeer gevarieerde stukjes wordt het Gentse ambachtsleven om en rond de huidenvetterij beschreven. Het bedrijf en de handel op de leerlooierij en op de markt worden kort geschetst.

De ambachtsstructuren en sociale verhoudingen binnen de neringen worden belicht aan de hand van voorbeelden, gebeurtenissen en incidenten die hun neerslag vonden in de huidenvettersarchieven vanaf omstreeks 1350. Enkele kleinmenselijke of gewoon menselijke kantjes van het ambachtsleven komen daarbij aan bod.

Vervolgens wordt de evolutie naar vroegindustriële bedrijven beschreven samen met de zeer geleidelijke proletarisering van de werkkrachten vanaf de Middeleeuwen. Aan de hand van berekeningen van de bedrijfsgrootte wordt de vroegtijdige (vanaf de eerste helft van de 17de eeuw) bedrijfsconcentratie en schaalvergroting bij de Gentse huidenvetters geïllustreerd.

Een snapshot uit het post-Carolinse neringleven: de overdracht van de busse of 'kas' van de huidenvettersnering bij de bestuurswissel in 1628.

Dit gebeurde in tegenwoordigheid van de overste, de twee afgaande en de twee aankomende gezworenen samen met andere 'notabele' meesters (supposten). Men herkent, onder andere, de handtekeningen van twee dHooges, naast vier van Hoorebeker, één de Cnuydt en twee vander Loovens, allemaal namen gekend van de Huidenvetterskaai .

De tekst is als volgt: 'Gheruyt de busse van (de) neeryn (ghe) van der huydevetters deser stede, by Joos d'Hooghe e (nde) Jooris Kiekenpoost, afgheda (ene) ghesworen, ter p (rese)nt (ie) van Jon (cke)r Cornelis Wyts, heere van ('t) Lembe (e)cxsche, heuverste, midsgaders Antheunis van (der) Straten en (de) Jaques van Haute, fs. Gillis, jegenwordighe ghesworen, en (de) andere notabele supposten, waerinne bevonden es ter somme van acthenveertig ponden zeshien schellyn(ghen) groo(te)n Vlaems. Actum den XXIIen meye XVIC achtentwentich'.

(SAG, reeks 192 nr. 5).

Het huidenvettersvak

Vetten, looien, touwen en ploten

Zowel in het Gent van het Ancien Régime als heden nog steeds in de Nederlandstalige vakliteratuur, werd en wordt een onderscheid gemaakt tussen 'huiden' en 'vellen'.

Huiden waren in onze streken uitsluitend afkomstig van volwassen runderen, vellen van kalveren en schapen of geiten.

We zullen dit onderscheid nog zien opduiken in de terminologie van de Gentse lederneringen.

De term huidenvetter herinnert nog aan het oudste procédé voor het bruikbaar maken van huiden, zoals het nog steeds toegepast wordt door Eskimo's en sommige Tartaarse nomaden.

Om te verhinderen dat huiden zouden rotten door vochtigheid, of hard en broos worden door droogte, werd het vet van de huiden geschraapt en terug gebruikt om ze er intensief mee in te wrijven en te impregneren. Dit leverde een bruikbaar maar niet erg duurzaam product op.

Door de huidenvetters zoals we die kennen vanaf de 14de eeuw, werd vermoedelijk geen vetten meer toegepast. Het voornaamste hulpmiddel waren looistoffen, net als heden nog steeds het geval is in de leerlooierij. Daaraan is de Franse (*tanner*), Engelse (*to tan*) en Noord-Nederlandse benaming (looien) ontleend.

Alhoewel de term 'leerlooiën' niet voorkomt te Gent vóór de 20ste eeuw, weten we dat de Gentse huidenvetters overvloedig gebruikmaakten van de eigenschappen van tannine of looizuur. In de verslagen, rekeningen en voorschriften van hun nering¹ wemelt het immers het van referenties naar de *schurssen* (eikenschors) die ze in hun neringschorsmolens lieten malen. Deze schorsen waren de grondstof waaruit tannine vrijkwam in de looikuipen. Dat was overigens lang niet het enige product dat de huidenvetters aanwendden, maar het was wel het voornaamste. Voor meer uitleg verwijzen we naar 'Looitechniek'.

Naast dit in hoofdzaak plantaardige looiprocéde, was er het 'touwen' (Engels: *to tan*; Frans: *courroyer*) van de lichtere huiden.

Dit gebeurde vooral op basis van minerale zouten: keukenzout en aluin. De term werd te Gent ook toegepast op de bewerkingen die lichte gelooide huiden nog dienden te ondergaan vooraleer ze soepel en bruikbaar werden als 'overleer'.

Een laatste veel gebruikte term was 'ploten'. Te Gent is die naam beter bekend dan elders: de Plotersgracht in het Patershol is ervan afgeleid. Met ploten bedoelde men het 'bloten': ontvetten en ontharen van vellen.

De verschillende grondstoffen, huiden en vellen, en de verschillende procédés waarmee ze te lijf gegaan werden, vormden de basis van de organisatie van het oude lederbedrijf, dat overigens wel verschillen vertoonde van stad tot stad. Hoe het er in Gent aan toe ging, leren we vooral in de studie van Jan De Roo² over de na 1500 aangewende technieken. De huidenvetters bewerkten bijna uitsluitend runderhuiden en kalfsvellen. Ze deden het voorbereidende werk en het eigenlijke schorslooien. Zeker in de 14de eeuw verkochten ze een gedeelte van hun productie, het 'zoolleer' dat geen verdere bewerking meer behoeftte, aan de nieuwschoenmakers (zie verder).

Een ander deel van de huidenvettersproductie was bestemd voor de zwartledertouwers. De Gentse zwartledertouwers waren in de Nieuwe Tijd, en wellicht ook al veel vroeger (zie het kadertje 'Pelgrimages...'), niet actief in het eigenlijke 'touwen' van onbewerkte huiden. Ze kochten de voorgelooide 'rode' huiden en vellen van de leerlooiers of

huidenvetters op en ze bewerkten ze verder met de zout-aluin techniek.

De stukken werden daarbij intensief gewrongen, gehamerd, geschraapt en geschuurd. In een 18de-eeuwse tekst lezen we dat hun activiteit bestond in *de gevette lederen te tauwen, emmers door handtgedaet soubel ende ghedwaeghesaem te maeken, mitsgaeders te swarten*³. Hierbij bekwam men dus het soepele 'zwarte' leder.

Het voornaamste onderscheid tussen de activiteit van de huidenvetters en de zwartledertouwers was dat deze laatste geen looischorsbehandelingen toepasten.

In tegenstelling tot hun collega's huidenvetters en zwartledertouwers bewerkten de Gentse witleedertouwers of velleplotters (vellenbloters) hun grondstof (geiten- en schapenvellen) vanaf de beginfase tot de eindfase. Het witleer werd gebruikt om handschoenen en beurzen te maken en de nering verenigde dan ook de handschoen- en beurzenmakers.

De witleedertouwers looiden niet met schors (zie het stuk omtrent 'Pelgrimages...'), maar maakten uitsluitend gebruik van minerale zouten en vetten.

Ten minste een gedeelte onder hen was in de 14de eeuw gevestigd in de Oudburg (het Patershol) rondom de (Witte) Leertouwersgracht, later de Plotersgracht genoemd.

De huidenvetters waren te Gent voornamelijk in de Heilig Kerstparochie gevestigd. Zie daaromtrent in 'Van de Hudevettersbrugge tot de Hudevetterskaai' in dit tijdschriftnummer.

De eindproducten van de huidenvetters en zwartleertouwers vormden de grondstof voor de nieuwschoenmakers of *cordewaniers*, die uitsluitend 'nieuw' leder gebruikten. Daarnaast waren er de oudschoenmakers of schoenlappers die niet alleen schoenen 'laptten' maar ook schoenen vervaardigden uit oud leer, en tenslotte de zadelmakers en de riemmakers.

Looitechniek

Enige nadere uitleg omtrent de technieken die de huidenvetters aanwendden, is hier op zijn plaats.

Allereenvoudigst voorgesteld, ging men als volgt te werk. De huiden werden gereinigd en specimen die enige tijd dienden bewaard of vervoerd te worden, werden (en worden nog steeds) gezouten. Na eventueel ontzouten door overvloedig spoelen in stromend water werden huiden en kalvervellen in kalkloog gedompeld om hun vezelstructuur door opzwellen te wijzigen, waardoor het afschrappen van de haren (ploten) en vervolgens het eigenlijke looien met natte gemalen eikenschors vergemakkelijkt werd. Vooral het kalken en ontkalken was een arbeidsintensief proces dat meerdere cycli van baden, uithalen, plooien en opnieuw baden omvatte, en grondige vakkennis vereiste. De huiden mochten niet scheuren of rotten. Dit kon tot twee maanden duren.

De huiden werden dan tussen lagen gemalen schors (te Gent: 'schorsbloem', in het A.N.: 'run') in kuipen gelegd en het geheel werd stevig aangestampt en vochtig gehouden. De diameters van de looikuipen varieerden in onze streken⁴, naargelang de afmetingen van te behandelen huiden en vellen, van 80 cm tot meer dan 2 m (meest 150 tot 200 cm). Ze waren dieper dan breed. Een kuip van 210 cm (7 voet) kon 240 tot zelfs 270 cm (8 tot 9 voet) diep zijn. In een dergelijke grote kuip konden een honderdtal zware huiden terecht. De aantallen huiden en vellen in de kuipen varieerden echter sterk naargelang hun grootte.

De behandeling in de looikuipen zelf nam vele maanden in beslag. Voor zooleer van de beste kwaliteit kon dat oplopen tot twee of zelfs drie jaar. De schors werd tenminste éénmaal vernieuwd. Voor zwaar zooleer gebeurde dat tweemaal, meestal om de drie maanden.

Op het einde werd het proces stopgezet door alkalische stoffen aan het zure mengsel toe te voegen. Hiertoe maakte men, onder andere, gebruik van hon-

den- of varkensuitwerpselen.

Vooral door de inwerking van de loozuren (tannine) uit de schorsen wordt de vezelstructuur blijvend gemodificeerd: het leder wordt bestand tegen verharding door uitdroging en verrotting door vochtigheid en het wordt ook temperatuurbestendig.

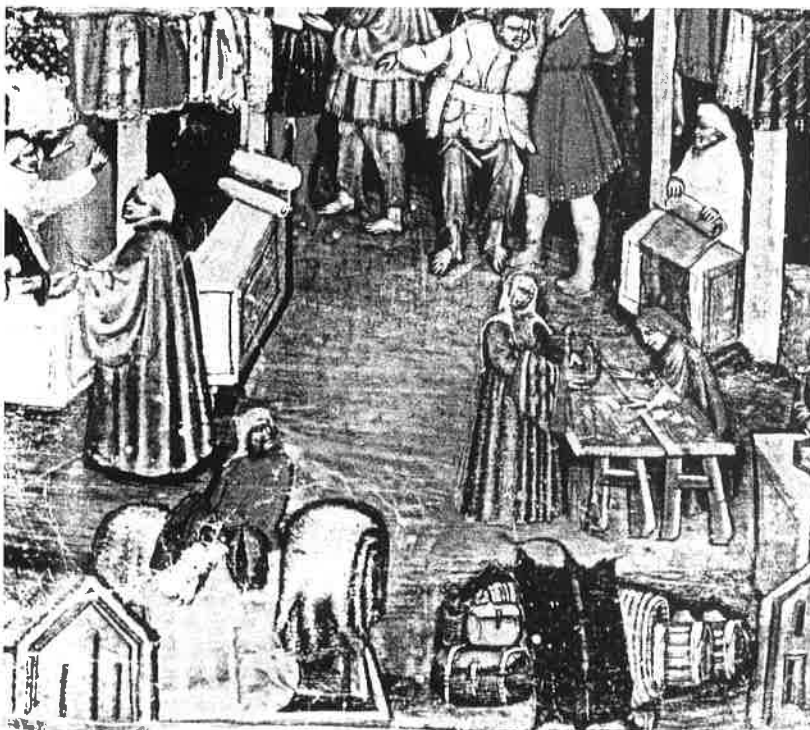
In de eerste helft van de 19de eeuw werd de bewerkingstijd spectaculair verkort tot slechts enkele weken door de invoering van de draaiende looitonnen. Ook het voorbereidende werk, het reinigen en spoelen, gebeurde van dan af in draaiende tonnen. Door constante beweging wordt het vrijkomen van de loozuren en het binnendringen ervan in de huiden sterk bevorderd.

Dit procédé was reeds enkele eeuwen bekend in de goudleerproductie, bij ons een Mechelse specialiteit. Het kon in de gewone

looierij slechts op grote schaal en in enorme tonnen toegepast worden na de invoering van stoomdrijfkracht.

De looitoon in de permanente tentoonstelling van het MIAT illustreert dit overtuigend.

Een verdere verbetering van de productietechnieken kwam er met de opkomst van de chemische industrie halverwege de 19de eeuw, toen eerst tanninepreparaten en daarna chroomzouten het gebruik van boomschors overbodig maakten. Alkalische chroom-3-zouten vormen sinds het begin van de twintigste eeuw de meest gebruikte looistof. De chroommethode is gemakkelijk en snel: het eigenlijke looiproces neemt nu nog amper 24 uur in beslag. Nadeel is de toxiciteit van chroom, dat eerst dient verwijderd te worden voor het afvalwater kan geloosd.

Tafereel op laat-middeleeuwe markt waarbij huiden en leder in verschillende stadia van bewerking te koop worden aangeboden.
(detail schilderij Museo Civico, Bologna)

Dit es de ordmanche van den rechten costumen en
vsagen vande ambachten en neeranghe van den hu
denuetters binne ghent gheuseert ende onderhou
den van ouden tijden bij den goeden lieden ende
ghemeen ghemeen gheselschap der seluer neeranghe.

Eerst dat gheen hudenuette gheenē vrende
man leeden sal tsmen huus noch in anders
mans huus om leder te vercoepene op vrye maerzt
daghen voor der noene up tleggghen van deken
ende ghezwoornen. Het en ware bi consente van
den deken ofte van zine ghezwoornē. Ende dit
point sal men houden bi eede. Ende voort so sullen
sij moete comen huut vrye steden

Item zo wie deken ofte ghezwoornē qualic of
scoffierlic toesprake ten ootvloene van huere
dienste. dat hy dat boeten ende beteren sal ter or
dmanchien van den deken ende zyne ghezwoor
nen ghesellen

Ter elffsten uren op de markt

Handel drijven, verse of gezouten huden en vellen aankopen, en leder of gelooide huden verkopen voor verdere bewerking, was vermoedelijk wel een heel belangrijke bezigheid van onze huidenvetters.

Ze mochten het al vroeg aanleren. Een van de bijzonderste klussen die de leerlingen tijdens de zesjarige leertijd moesten uitvoeren, alleszins de enige die in de neringstatuten⁶ uitdrukkelijk vermeld werd, bestond erin hun meesters *curdewaghene* (kruiwagen) van en naar de markt, het vleeshuis of de stapelplaats te duwen.

De 'vrije' meesterskinderen mochten het koopmanschap ook leren al doende, maar ze moesten klein beginnen: enkel kalfvellen, geen runderhuiden, mochten ze kopen en die mochten niet meer dan vijf groot Vlaams⁷ waard zijn. *Ende so wie ter contrarie dade, dat sal men verhalen an huerlieder vader of meestere,* voegde het reglement eraan toe.

De huidenvetters verkochten waarschijnlijk het grootste deel van hun leder op de Vrijdagmarkt. Hun vaste standplaats was aan de oostzijde, die de Lijnwaadring genoemd werd, net aan het Huidenvettershuis⁸, het *Toreken*. Om en rond de Vrijdagmarkt waren trouwens de meeste neringhuizen van de leder- en bontambachten gevestigd⁹. *Iedere huidenvetter diende maerct (te) ouden ... achter volghende*

der ouder costumen, ende dat up zinen eedt.

Een meester kon trouwens geen leerknapp toegevoegd krijgen, tenzij hij tenminste op tweederde van de daarvoor bestemde dagen 'markt hield'. Dat gebeurde toen tweemaal per week. En heel belangrijk: alle leder diende gekeurd te worden (gewaardeerd of *ghepeild*) alvorens het kon verkocht worden. Het werd gemerkt en er was een speciaal merkteken voor exportproducten. Iets analoogs bestaat hier en daar nog. De voor export gemerkte stukken mochten in geen geval te Gent te koop aangeboden worden. Een door de schepenen in 1548 uitgevaardigde ordonnantie bepaalde dat de *vermaenders ende waerderers* op iedere marktdag een welbepaalde hoeveelheid huden en vellen dienden te waarderen¹⁰. Voor hetgeen ze meer presteerden werden ze vergoed. Bovendien moesten ze ook *ghereet* zijn om *waerderen telcken als men't an hemlieden begheren sal* en om hen daartoe een beetje aan te moedigen werd voor dat laatste een dubbele vergoeding voorzien.

Dat alles overduidelijk om kunstmatig gecreëerde schaarste op de markt te voorkomen.

De huidenvetters mochten mekaar ook niet voor de voeten lopen. Als er een verkoper en een koper aan de Lijnwaadring aan het onderhandelen sloegen, mocht er geen derde zich daar mee moeien: dat men die twee *late gebruiken huer coopmanscepe ende dat niemand up hemlieden roepe noch en trompe*. Maar de onderhandelaars moesten ook niet overdrijven en al te lang palaveren: *ende dat die twee ... niet te langhe en staen up huer coopmanscepe*.

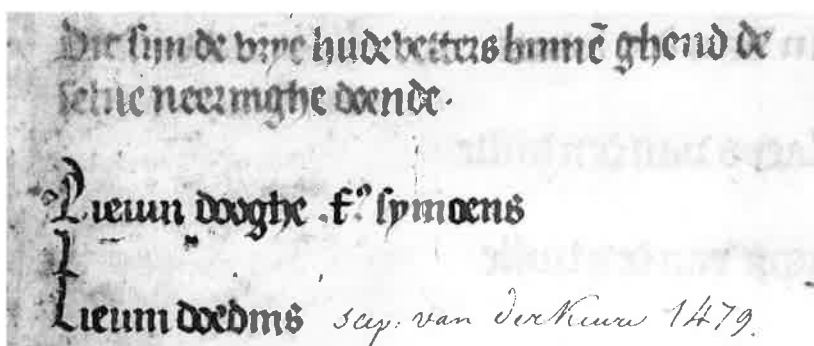
Zo niet, kregen ze de standaardboete voor dergelijke kleine misdrijven aan hun laars gelapt: vijf schellingen parisis (vijf groot Vlaams), ongeveer de prijs van een kalfvel.

Maar, hoe zouden de deken en de gezwoorenen, die dat moesten controleren en sanctioneren, daarbij te werk gegaan zijn? Hoe zouden zij daarover kunnen oordelen, en hoe lang zou, bijvoorbeeld, *te langhe* geweest zijn?

Verder waren de huidenvetters *schuldich ter maerct te commene met haren ledere 's morgens bij het luiden van de halleklok*. Maar zij durfden zich wel eens overslapen of, meer waarschijnlijk, de marktijd moedwillig inkorten om hun klanten wat onder druk te

Een Lieven dooghe filius Simoens stond als eerste ingeschreven lid bij de 'neeringhe doende' op het einde van de 15de eeuw.

(detail gildenboek van de huidenvetters, Stadarchief Gent)

zetten en de prijzen op te drijven. Zo gebeurde het in het jaar 1400 dat de huidenvetters door de nieuwschoenmakers (cordewaniers) voor de schepenen van de Keure gedaagd werden omdat ze eerst (pas) *commen ter ellefsten uren, twelke es ... in groter scaden van (de cordewaniers), ghemerct dat also ter ellefsten uren commende, de curdewaniers niet goeleycx hare coepmanscepe ... ghedaen en connen, omme de curteyt vander tyt.*

De schepenen stelden de schoenmakers in het gelijk en ze 'resolueerden' dat niet alleen het leer al om tien uur moest gewaardeerd en te koop gesteld zijn, de huidenvetters dienden er ook zoveel beschikbaar te stellen *datter de goede lieden vander stede gheen ghebrec by en nemen.* En de waar moest uiteraard *daer bliven tote de twalefste uren*, minstens. Meer nog: de huidenvetters moesten *so langhe maerct houdenen ende ghereescepe doen als de cordewaniers nodig hadden*¹¹.

Zo weten we nu ook vanwaar de uitdrukking ' (met iets) pas te elfder ure opdagen', afkomstig is. Tenzij er nog een andere verklaring zou zijn.

Lang voor de ontdekking van de bacteriële of virale ziekteverwekkers wist men dat sommige ziekten besmettelijk of infectieus waren voor mens en dier. En lang voor men enig idee had van de eigenlijke oorzaken, wist men dat diverse infecties ook door afgeleide producten konden verspreid worden.

Bij de afgeleide producten horen uiteraard de huiden, en sommige van die infecties konden zich inderdaad ook via dierenhuiden verspreiden. Van deze infectieproblematiek vinden we sporen terug in de reglementeringen van de Gentse huidenvettersnering. Heel oud is vooreerst al een bepaling in het *bouck van ordonnancien* van de Gentse huidenvetters die als volgt luidt: ... *dat niemant gheen huudt coepen en sal op beesten die de moort ghesteken sal hebben, op de boete van V scell (ingen) parise*¹². De 'moort steken' is een uitdrukking die nog steeds leeft in de Vlaamse plattelandsdialecten, en die voor het vee betekent: een natuurlijke dood sterven (niet geslacht worden, dus). Het vlees van dieren die de *moort ghesteken* hebben, is niet geschikt voor consumptie vanwege het besmettingsgevaar, de slechte kwaliteit en de geringe bewaarmogelijkheden.

Blijkbaar werd dus meerdere eeuwen geleden al het gevaar onderkend dat huiden van dergelijke dieren konden opleveren. De voornaamste met de verwerking van huiden en vooral haren gelieerde pathogene bacterie is *Bacillus anthracis*, de miltvuurbacil. Bij dieren gestorven aan miltvuur is ze overvloedig aanwezig ook op de huid en de haren, en nog belangrijker: ze blijft er heel erg lang in overleven, gedurende jaren zelfs.

Miltvuur was destijds een gevreesde beroepsziekte van huiden- en bontwerkers, en ook van stukadoors die overvloedig dierenharen gebruikten ter versteviging van hun kalkmortels.

Ook het tweede aspect, het gevaar voor verspreiding van infecties onder de dieren zelf, vinden we geïllustreerd in de huidenvetterij, zij het heel wat later. Dat tegen de verspreiding van de ergste onder deze (niet endemische) ziekten opgetreden wordt door het invoeren van allerlei importbeperkingen, onder andere, is ook al niet nieuw. Niet alleen het vervoer van levende dieren werd aan banden gelegd, ook de import van dierproducten werd gereguleerd. Talrijke illustraties hiervan zijn te vinden in de vele sterk uitgewerkte maatregelen in de periode 1765-1780 bij de grote runderpest-epidemie die onze streken teisterde¹³. Maar reeds in 1714¹⁴, toen deze ziekte in de nasleep van de Spaanse Successieoorlog, voor de eerste keer onze streken bedreigde, stelden de Gentse schepenen, naar het voorbeeld van de Brusselse wethouders, het volgende op papier.

Ze waren geïnformeerd ... dat binnen dese stadt daeghelycx syn arriverende differente hyuden van hoorebeesten (hoornvee: rundvee), niet sonder groot achterduncken dat die syn commende uyt landen ende plaetsen alwaer de infectie onder dierghelycke beesten regneert...

Er moest dus opgetreden worden: *omme alle toecommende voorvalen te prevenieren hebben (wij) gheinterdicert... het inbrenghen derselve hyuden binnen dese stadt ten sy dat de inbrenghers vandien voorsien sullen wesen van wettelycke certificatie vande weth (ouders) vande plaetse vanwaer de selve syn ghebrocht, dat aldaer gheene infectie en is, nocte en heeft gheweest onder derselve beesten...*

Ook de straf mocht niet ontbreken: *op peyne (op straf) dat selve hyuden in stucken ghesneden worden ende daernaer ghedolven (met daarbij nog verdere straffen).* En dat was duidelijk.

Ambachtsstructuren

Nering, ambacht of gilde?

Vrijwel zonder enige uitzondering werd de 'beroepsvereniging' van de Gentse huidenvetters in de archiefstukken aangeduid als 'nering'. En dat was bij de collega's uit andere beroepen niet anders. 'Nering' was de nu eenmaal te Gent gebruikelijke term voor hetgeen in de Nederlandstalige vakliteratuur aangeduid wordt als 'ambacht' of 'ambachtsgilde'¹⁵.

De term 'ambacht' werd te Gent eveneens gebruikt, maar dan in de zin van beroep of stiel, en een hoogst zeldzame keer ook ter aanduiding van de beroepsgroep¹⁶.

Mocht een van onze dHooghes of Bauwens van bij de *Hudevetters-brugghe* te horen gekregen hebben dat hij tot de gilde van de

huidenvetters behoorde, hij zou raar opgekeken hebben. De term gilde was te Gent welbekend, maar hij werd in een andere context gebruikt. In zijn oudste betekenis (*gulde, ghulde*) beduidde hij een kerkelijk broederschap, horende bij een van de verschillende parochiekerken¹⁷. Later werden ook de daaruit gegroeide rederijerskamers er dikwijls mee aangeduid, samen met de schuttersverenigingen.

Ook met de tweede betekenis van het woord gilde, die van beroepsvereniging buiten de officiële ambachten, zouden de dHooghes en hun collega's niet opgezet geweest zijn. Naast de ruim vijftig kleine neringen waren er immers nog 'beroepsgilden' die het nooit tot de status van nering brachten. In de 16de eeuw waren er minstens zestien dergelijke verenigingen¹⁸. De meeste onder hen waren onaanzienlijk, zelfs arm. Enkele voorbeelden spreken voor zich: de

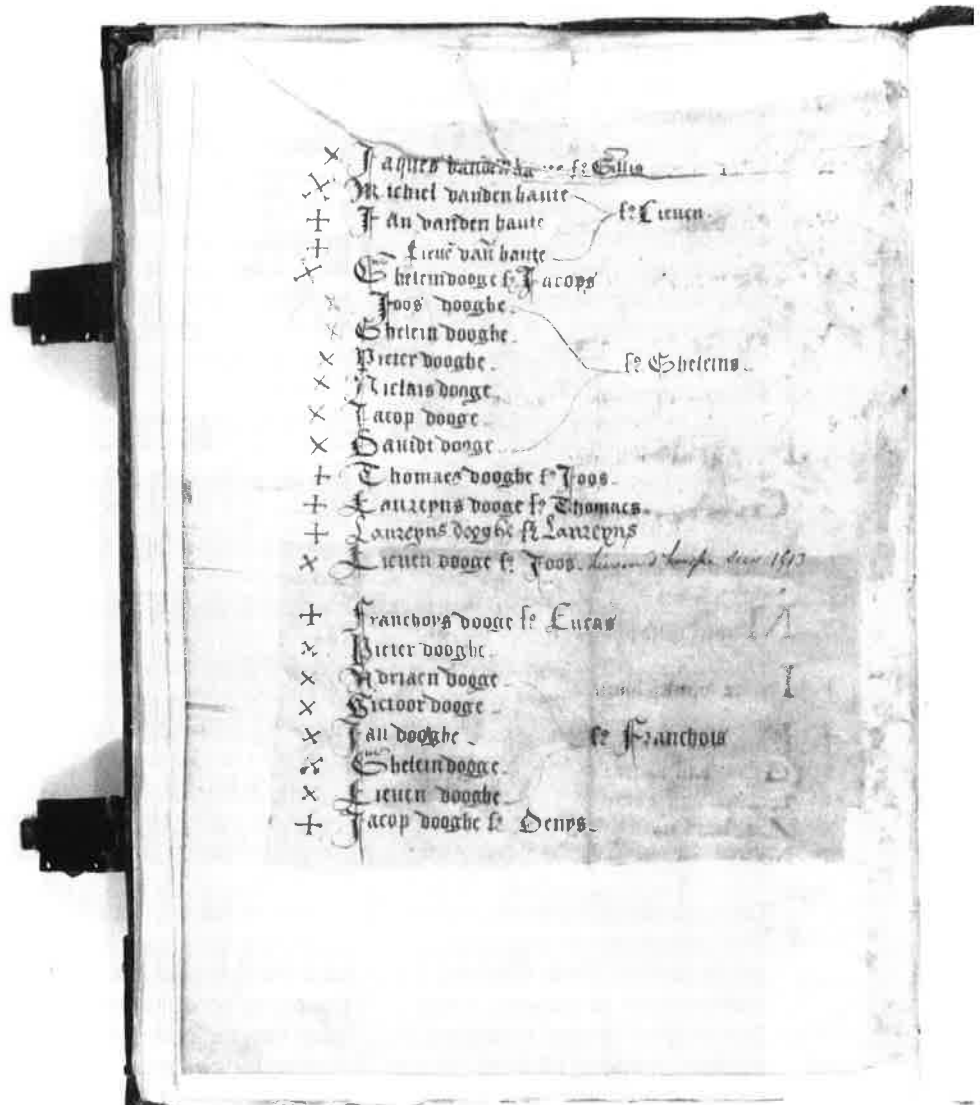
Sint-Paulusgilde (mandenmakers), de Gilde van Onze-Lieve-Vrouw van de Zilverberg (scheepslossers en -laders aan de Beestenmarkt), de Sint-Gillisgilde (vogelvangers). Maar enkelen, in het bijzonder de Sint-Michielsgilde (van de garentwijnders, gesticht in 1503), werden veel groter en rijker dan de meeste officiële neringen. De religieuze naam van de meeste (niet alle) van die verenigingen herinnerde er nog aan dat zij in de eerste plaats een godsdienstige functie pretendeerden. Dat was trouwens een uitdrukkelijke voorwaarde om door het stadsbestuur erkend te worden. Maar verder functioneerden ze op dezelfde wijze als de neringen.

Het Toreken van de huidenvetters aan de Vrijdagmarkt is, als je het puur Gents bekijkt, dus geen gildehuis, maar een neringhuis. En idem dito voor de welbekende analoge aan de Graslei en Korenlei en elders in de stad.

Pagina uit het gerestaureerde neringboek van de huidenvetters met daarin niet minder dan 19 dHooghes.

Voor de 'vrij' geboren zonen van Ghelein en van Franchois waren talrijk aanwezig.

(SAG, reeks 192 nr. 1)

De Gentse lederwerkers: sociale status binnen het neringwezen

Met uitzondering van de zadelmakers waren alle leerspecialisaties tot aan de Carolijnse Concessie (1540) ondergebracht in afzonderlijke neringen¹⁹.

In het jaar 1356 vormden de huidenvetters het elfde lid onder de meer dan vijftig 'kleine' neringen, net voor de nieuwschoenmakers. Ze wonnen echter aan belang en invloed: in de 15de eeuw waren ze opgeschoven naar de 8ste plaats, terwijl de nieuwschoenmakers ter plaatse bleven trappelen.

Verder waren er nog de witledertouwers (17de), en de klaarblijkelijk onbeduidende riemmakers, zwartledertouwers en oudschoenmakers, die helemaal achteraan in de ranglijst bengelden. Die drie laatste hadden ook het kleinste aantal leden.

De ambachten van het leder, waarbij ook de bontwerkers (de grauwwerkers en de lammerwerkers)²⁰ gerekend werden, hadden in de 14de en 15de eeuw samen recht op jaarlijks één schepenzetel.

In de periode 1379-1410 namen de huidenvetters zevenmaal een schepenambt waar, terwijl de nieuwschoenmakers slechts tweemaal een dergelijke functie konden versieren.

De andere eigenlijke lederneringen, kwamen niet aan de bak in de schepenbanken.

De bontwerkers waren meer waard. Zij bezetten acht schepenambten.

Hieruit blijkt voldoende dat de huidenvetters belangrijk waren. Het neringhuis, het Huidenvettershuis of Toreken²¹, een van de pronkstukken van de Vrijdagmarkt, vormt hiervan nog een prachtige illustratie. Met de andere bezittingen van de nering was het ronduit pover gesteld.

De huidenvetters behoorden tot een categorie met een gering aantal armen. Mede daarom investeerden ze volgens Johan Dambruyn²² vooral in sociaal kapitaal, hetgeen bijdroeg tot hun sociale reputatie: hun imago.

In tegenstelling tot sommige andere beroeps categorieën, hadden de leerlooiers geen nood aan productief kapitaal (renten, huizen, gronden,²³ om het voortbestaan van hun nering te verzekeren en het welzijn van hun leden te bevorderen.

Fusies tussen ambachten: echte en onechte Fusies zijn er in de Gentse lederneringen al heel vroeg geweest. In de 14de eeuw waren de nieuwschoenmakers nog onderverdeeld in koeienschoenmakers en corduwaniers²⁴. Later werd 'cordewanier' synoniem met 'nieuwschoenmaker'. Dat was allicht een regulariseren en formalisering van een reële toestand.

Anders was het gesteld in de 16de eeuw, toen de huidenvetters na de opstand in 1540 door de Carolijnse Concessie verenigd werden met de nieuw- en oudschoenmakers, hun dikwijls niet al te beste vrienden²⁵. De riemmakers kwamen toen bij de meerseniers terecht, en ook de twee touwersneringen versmolten. Het aantal neringen werd toen van 58 herleid tot 21, maar in werkelijkheid bleven de branches of *letten* meestal apart functioneren. Dat was zeker het geval met de huidenvetters.

Met de cordewaniers deelden ze slechts hun officiële *hueverste* (overste) samen met enkele luttele vaste kosten, zoals voor de bewaring van hun papieren²⁶. Die hervorming die de administratie van Keizer Karel op punt zette, was in de eerste plaats bedoeld om de neringen hun (stads)politieke macht te ontnemen, zoals door Johan Dambruyn met doorslaggevende argumenten en voorbeelden aangetoond werd.

In de 18de eeuw (1769) werd, eveneens op initiatief van de centrale overheid, de concentratiebeweging voltooid met het samengaan van de looiers en de zwartledertouwers, officieel althans.

Kaligrafische tekst, gerestaureerde pagina uit het gildeboek van de Gentse
huidenvetters in verband met regelgeving op de werkverhoudingen tussen de
huidenvetters en de zwarte leertouwers, riem- en gareelmakers, pattijnmakers en
schoenlappers.
(Stadsarchief Gent)

Item so wat houdere ofte houding
ghe achter blift en sijn sterfhuis
wipt in ghenachte: sal by die sijn
neeringhe doen totten heide vande
ghenachte. Anno .xv. xvi. Den
xv. ten Dagh van Augustus. 1516

Item dat gheen huidenvettere van
nu worden hem en veruordere
gheenderande psoonen te netene.
Zwart leertouwere. Ryemakers.
Goreelmaker. Pattijnmakers.
Ende schen lappers. In gheen
vrien maerten buiten der stede
sijnde en sal vernueghen gheene
van desen work. persoene gheende
raide leer te nuueghen vcoepne
So wy de contraire dade. dat
ware by de boete van .xv. grote
van elcken sticke. Waf de neeringhe
hebben sal thuerē profijte de
xx. grote. ende de vyf. grote sullen
hebben de delin met sijnē ghelwoore
ghesellen vanden huidenvetters

Nog in 1790, helemaal aan het einde van het ambachtswezen, dienden leden actief in beide branches, zoals Francies Bauwens, de broer van Lieven, dubbel 'lidgeld' te betalen²⁷. Dergelijke dubbele of zelfs meervoudige lidmaatschappen waren schering en inslag in de 17de en 18de eeuw. Ze weerspiegelen de feitelijke concentratiebewegingen veel reëler dan de door de overheid opgelegde fusies.

Dat de Carolijnse fusies artificiële, politieke creaties waren, wordt ook door de huidenvetters geïllustreerd. Hun fusie met de schoenmakers lijkt op het eerste zicht logisch, maar in feite beantwoordde dit aan geen realiteit. De huidenvetters zouden later nooit samenwerken met de schoenmakers, maar zich wel inkopen en tenslotte fusioneren met de zwartledertouwers. Deze laatste waren technisch en economisch complementair aan de huidenvetters en hun belangen waren voor een groot gedeelte gelijklopend.

Met de witedertouwers waarmee ze in 1540 verplicht waren samen te gaan, hadden ze in feite alleen enkele oppervlakkige gelijkenissen in werktechniek gemeen. Deze laatste vervaardigden heel andere (afgewerkte!) producten en werkten voor een totaal andere markt.

Overigens mag hierbij wel even aangestipt worden dat de fusies, voor zover ze reëel zouden zijn, niet echt op groei en expansie duiden.

In het Amsterdam van de Gouden Eeuw nam het aantal ambachten enorm toe. Veruit de meeste Noord-Nederlandse ambachten werden niet in de Middeleeuwen opgericht, maar in de 17de eeuw: de bloeiperiode van het handelskapitalisme²⁸.

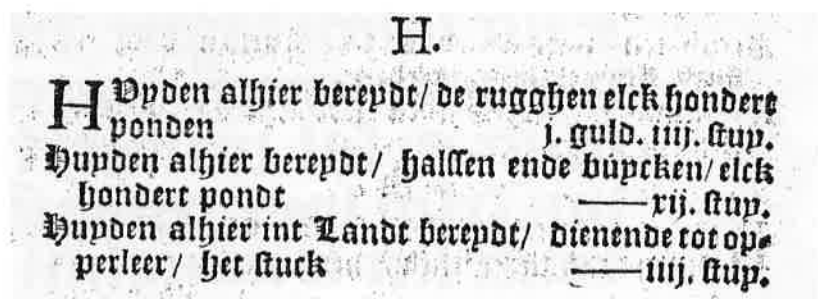
Eens te meer een bevestiging van de opvatting dat de 13de - 14de eeuw voor Gent de grootste bloeiperiode betekende?

Dekens en upper dekens, heuversten en gezworenen

In het stukje 'Fusies tussen ambachten' werd aangestipt dat de hervorming die Karel V in het kader van de Carolijnse Concessie liet doorvoeren in de organisatie van de neringen, in feite niet zoveel te betekenen had voor wat het dagelijkse leven van die organisaties betreft.

Dat was ook niet de bedoeling van die hervorming, die in de eerste plaats de politieke macht van de neringen viseerde. Maar wat veranderde er dan wel? Er zitten heren der nogal wat warrigheden in onze voorstelling van zaken.

Daarom een woordje uitleg. De dekens die in onze (late) Middeleeuwen aan het hoofd van de neringen stonden, waren, voor zover we weten, mannen uit het ambacht zelf. Marc Boone beschreef hoe die figuren en hun entourage in het 'regime van de drie leden' (de weversnering, de poorterij en de kleine neringen) vanaf de tweede helft van de 14de eeuw tot 1540, gedurende bijna twee eeuwen dus, de basis vormden van de Gentse stedelijke autonomie²⁹.

Taksen op de uitvoer van huiden die te Gent bereydt (geloid) waren. De ruggen werden per gewicht van 100 pond belast met 1 gulden en 4 stuivers (48 groot Vlaams), de halssen ende buycken met 12 stuivers (24 groot) per 100 pond en de huiden dienende tot opperleer met vier stuivers het stuk (Uit de Lyste omme van nu voorts gheheven ende ghecollecteert te werden op diversche waeren ende coopmanschappen ten incommende ende uytvaren deser stede... 'opgemaakt op 4-12-1584. In een uitgave Te Ghendt ghedruckt by Bauduyn Manilius, woonende in De Witte Duyve - anno 1664). (Stadsarchief Gent)

De neringen hadden samen recht op niet minder dan 20 van de in totaal 26 schepenambten (zie ook de tekst omtrent de sociale status van de Gentse huidenvetters). De organisatie in drie leden had niet alleen een lokaal politiek karakter, ze droeg ook terdege bij tot verloop van het ambachtsleven, speciaal in verband met conflictbeheersing. In het werk van De Potter zijn er hiervan tal van voorbeelden te vinden en ook hieronder komt dat aspect aan bod. Onder de leiding van een opperdeken, *upper of hover* deken, of deken van *alden cleenen neringhen*, traden variabel samengestelde comités van dekens op om betwistingen te beslechten.

Ze functioneerden als een soort arbeidsrechtbank en vooral handelsrechtbank en ze schrokken er niet voor terug zware straffen op te leggen voor sommige overtredingen (zie 'Pelgrimages als sanctie bij beroepsconflicten').

Het systeem kreeg enkele rake klappen te incasseren in de heftige conflicten met de Bourgondische hertogen en aan de hierboven beschreven machtsuitoefening kwam definitief een einde met het keizerlijke ingrijpen in 1540.

Aan de top van ieder van de nog overgebleven ambachten kwam er nu een *hueverste* (overste) te staan, gekozen door de afgevaardigde van de centrale overheid (de baljuw) en door het stadsbestuur. Het was een plaatselijke notabele, niet zelden een edelman, die verder niets te maken had met de nering. Dat laatste was zelfs een voorwaarde die uitdrukkelijk gestipuleerd werd in de Carolijnse Concessie. Het betekende niet alleen een totale breuk met het verleden, het was ook uniek in de Habsburgse Nederlanden. Van die overste mocht verondersteld worden dat hij vooral niets zou ondernemen dat niet welgevallig zou zijn aan de centrale overheid. Dat het overigens in het

begin met de gezagstrouw van de *hueverste* het wel eens kon mislopen, kan men nalezen in het stukje '*Met vierentwintig bocxkins...*' Maar voor de rest waren de neringen daarmee effectief politiek 'kalt gestellt'.

Alhoewel de neringleden niet uit de diverse stedelijke overheidsorganismen verdwenen³⁰, waren de neringen hun geïnstitutionaliseerd overwicht kwijt.

De 'dagelijkse' leiding werd waargenomen door (na 1540) twee 'gezworenen', mannen van het vak die de nog resterende functies van de vroegere deken toebedeeld kregen. Soms was er een 'eerste' en een 'tweede' gezworene, waarbij men dan de eerste zou kunnen beschouwen als de homolog van de deken uit het oude stelsel. Voor een nering als die van de huidenvetters waren er daarnaast de *wardeerders* niet minder belangrijk. Hun taak was de kwaliteit van de ter verkoop aangeboden stukken leer te bepalen en te garanderen (zie 'Ter ellefsten uren op de markt'). Allemaal heel alledaags dus en ver van de grote politiek of zelfs van de lokale politiek verwijderd.

Conflictbeheersing

Een van de belangrijkste functies van de nering lag in de conflictbeheersing door interne en externe regeling van allereerste zaken die met het beroep en haar beoefenaars te maken hadden. Vandaar de zeer gedetailleerde reglementen die bij voorkeur prachtig versierd opgeschreven werden. Iedere nering had daarmee een grondwet, als het ware. In 't Boucxken van haute?' Hieronder zullen we zien dat daarmee niet te lachen viel.

Conflictbeheersing kan uiteraard niet zonder dat er sanctiemogelijkheden bestaan. Hiervan leveren de archieven tal van voorbeelden op die ons toelaten een kijkje te nemen binnen de nering en in het dagelijkse leven van haar leden.

Pelgrimages als sanctie bij beroepsconflicten

Er zullen wel nauwelijks fenomenen zijn die ons nog middeleeuwer voorkomen dan de talrijke pelgrimages naar diverse heiligdommen die in die tijd voor allerlei wandaden als sanctie opgelegd werden.

Ordonnantie betreffende import van vreemd (niet-Gents) leer. Opgemaakt door de schepenen van de Keure, naar mag aangenomen worden, op instigatie van de Gentse huidenvetters. Prominente leden van de 'Eed' (de 'gezworenen') of waardeerders (keurders) waren toen: Jacques d'Hooghe fs. Joos, Jan vander Looven, Pieter en Michiel van Hoorebeke.

(SAG, reeks 156 bis nr. 77)

Geen slecht systeem eigenlijk: niet duur voor de gemeenschap, gemakkelijk varieerbare strafmaten en waterdicht. De veroordeelde kreeg een ferme les en hij diende have en goed te verlaten voor een min of meer lange tijd. Bovendien was men er zeker van dat zijn bidden en biechten bij de relieken van de diverse heiligen alle partijen ten goede zou komen. En meer prozaïsch: door de tijdelijke verwijdering van de dader uit de gemeenschap, konden de gemoederen bedaren en de wraakgevoelens afkoelen. Het dagelijkse leven kon zijn gewone gangetje hernemen³¹. Het ideale resultaat van de strafrecht-uitoefening in een notendop.

Alfoo eenighen tydt herrevvaerts vele ende menighvuldige Fraulden ende Misbruycken ontdeckt zyn gheweest, door het inne-brenghen vande

VREMDE LEDEREN,

Tot groote Schaebe bande Inwoonderen deser Stede:

Soo is't dat (omme daerinne te voorfiene) men van Heere ende VVets weghe gheordōneert ende gheslauteert heeft, Ordonneert ende Statueert misds desen by forme van Ordonnantie politiquae, 'gheue linc naer volghet.

I Vooren dat den ghonen brengende binnen deser Stede eenigh byent Leder: sal ten daghe van het in-brenghen (naer oude Costume) ghehouden sijn in persone kennisse te doen aende Warandeerders vanden Leder, te weten: he oghen de sijn: te weten: die bende bande Contre vrie Stede: bande Warandere: om ten Soerde (hoghen in t' Secretet) danof pertinente nottie ghehouden te wouden: en sal den in-bringher ghehouden sijn te declareren de quantiteyt bande Stucken Leder: danof overghyben Suller Specificat by hem ontbrechtent van den dase van het in-brenghen: voor aldercont t' selve Leder sal vermoghen ghehuyl te wouden: ten Huylf van Contre vrie Stede: plaette for het legghen van ghelien byent Leder: boren: ofte in een ander ordinar Bach-huys: nemende contrabiller bande boosch. Warandeerders: van dat sy danof de kennisse ghenomen hebben: Op peyne: van byden ghenen Contrarie doende: te verbeuren xijns Leder: inden t' selve binnen deser Stede: de achterbaert Wout: daer men: de boete van denich guldenen.

Dat niemant op ghelechte peyne en sal vermoghen eenigh byent Leder elders te huylen ofte hoven: dan ter boonwonder plaecten.

Verbiedende in-gebolghe van dien: aen alle Insetenen deser Stede ghelych byent Leder t' haerlieder Huylf: Hobe: Kelder: Bach-huylf: ofte andere plaette t' aenbeerden: Op peyne van te verbeuren swaell guldenen t' etcher-Weef als het contrarie ghebeuren sal.

Ende sal den selven In-bringher ghehouden sijn in persone ghelyche kennisse te doen aende Warandeerders, en daeraf Contre-billet te nemen (als vooren) soo Wannere by t' selve Leder wyter Stede sal verbeuren: en datte eer t' onthuyf of ontiof sal wouden: op ghelycke xijns respecttylych.

Dat binnen deser Stede gheen byent Leder en sal moghe gheboecht wouden onghewarandere: onttie aen d' insetene Schoon-maechers deser Stede verocht te wouden: dan t' ghone dat comt van ghepuywighe Steden daer men t' ghelch en treeden useert: en t' welcke is mede henghende den besten Eghel bande Stede daer wyt dat ghecomen is: en soo licke datte Leder ter Waerder ghepuywint luerde: alsoo niet gheseghet synde: sal t' selve verbeuren xjns.

Item en sal den Proprietaris van byent Leder: t' selve alhier linc verhoort te staeyen: op verbeuren van t' voorn Leder.

Item sullen de ghone byent Leder gheocht en verocht hebende: ghehouden sijn de behooflyche liete te doen by Sillette onder haerlieder haerlichen: aende Gheswoorene Waerderders vande Huylfeters, ten daghe van vercoopinge: declarerende daerby de quantiteyt bande Stucken: en aen wie de selve verocht en gheleert sijn: Op peyne van byden Proprietaris en Cooper t' selve.

Item in geballe de byent Lederen alhier quat verbeuren en verbonen wyter Stede: naermaels belonden luerden inkeratlych alhier binnen deser Stede gheboecht te sijn sonder behooflych ghebetert t' hebben: en de Waardere te konnen verbaghen: sal den Proprietaris de selve verbeuren om deusinden en verbandt te wouden.

Item den ghonen hebbende alhier een partye byent Leder: t' welcke quat verlaert is: als niet de schulle niet deur-byt synde: sal ghehouden sijn de selve binnen acht daghen te verbeuren: ende daer-af nemisse te doen (als vooren) niet behoude bande plaette bande verbeuringe: Op peyne van t' elcher teyle contrarie doende: te verbeuren ter lomme van vijftien-twintich guld.

Item en sal den Proprietaris niet moghen loben ofte te coope bepen sijn byent Leder: voor aldercont t' selve gelbaerdeert is: op peyne van verbeuren banden Leder. Ende en sal de selve Vercoopinghe niet moghen gheschieden dan met wooten en in t' grooffe: Op ghelyche verbeure: en de boete van vijftich guld.

Item den ghonen alhier eenigh byent Leder gheocht hebende: en sal t' selve niet moghen vercoopen: ober-laten ofte by ledepynghe eenen anderen daer-af ghebeuren: niet meer in deele dan in t' ghebeete: Op peyne van by elch die contrarie doen sal: xij Cooper: Vercooper oft andere: t' elcher teyle te verbeuren de boete van thien guld.

Item den ghone die alhier eenigh byent Leder sal wullen vercoopen: sal ghehouden sijn (dies verocht synde) te verlaten op Eedt dat t' oorsz. Leder hem toe behoort: en dat hy t' selve heeft bereed en ghebedt: sonder dat van niemant anders gheocht of verbeuren t' hebben: en datte eer t' voorsz. Leder sal gelbaerdeert wouden: Op peyne dat de Warandere t' selve ter Waardere niet en sullen moeten aenbeerden.

Item niemant en sal vermoghen de Warandere te injurieren met wouden ofte werven: Op peyne van te verbeuren de boete van denich guldenen, ofte ander arbitraire correctie naer de merite vande factie.

Alas ghesden ende gheschreyt mit Colloque. 7me Subscripion vander Keure, naer aelrij van Myn Edel Heere: den Hoogh-Bailiu deser Stede, den XXI^{de} Decemb. XVI^{de} act-en-dert. b

ADR: VENEDALE

T' GHENDT: Ghebrucht byde Weduwe van In vanden Kerchove, op d' Hooghpoote in t' ghecroont Scherdt. 1659.

Een mooi voorbeeld van zo'n strafbedevaart is te vinden in het stukje omtrent een doodslag in het huidenvettersmilieu. Dat gold een misdrijf in de privé sfeer, maar ook als oplossing voor belangenconflicten in het beroepsleven deden de pelgrimstochten opgeld. Men krijgt zelfs de indruk dat ze er nauwelijks konden aan ontbreken. De meeste gevallen die we kennen, betroffen conflicten tussen beroepssectoren die elk een stuk van het laken naar zich toe probeerden te trekken. Hiervan volgen hier twee, voor de lederneringen werkelijk archetypische voorvallen als voorbeeld. Zo wilden de zwarledertouwers maar al te graag gelooft maar verder onbewerkt leder van buiten de stad binnenbrengen om de prijzen te drukken. Toen Arnoud van Hyfte dat in 1358 eens probeerde, werd hij betrapt door de huidenvetters. Zoals gebruikelijk werden de twee partijen voor de overdeken en enkele collega's dekens van andere kleine neringen gebracht³². De straf die Arnoud aan zijn broek kreeg was dubbel: een *pelgermage te doene te sente Severijns besiden Bordeauen* omdat hij het leer binnengebracht had, en een

pelegremaghe t'onser vrouwen t' Avenjoen (Avignon) omdat hij geweigerd had het binnen 'gesmokkelde' leer terug buiten te brengen.

Vanzelfsprekend moest hij bij zijn terugkeer *goede lettren* (geschreven bewijzen) *bringhen dat hi om dese voersiede mesdaet sine pelgremaghe ghedaen adde*. Van belang is ook nog dat dit verhaal illustreert hoe de zwartledertouwers al halverwege de 14de eeuw voornamelijk, of uitsluitend voorgeloid (*ghevet*) leder als grondstof bewerkten (zie 'Vetten, looien, touwen en ploten').

Een tweede belangenconflict bracht in 1362 de huidenvetters met *den witten ledertouwers, den burssemakers ende den hanscoenmakers* (één nering) tegenover elkaar³³. Ditmaal kregen de opposanten van de huidenvetters van *de upper deken van allen den cleenen neeringhen... metgaders anderen dekenen, sinen ghesellen*, te horen dat ze *nemmermeer ...* (hun producten mochten verven of doen) *verwen met scurssen of met bloumen van scurssen* (gemalen schors: bloem is synoniem van meel).

De overtreders van dit reglement zouden op *peelgrimage t'onser vrouwen t' Avinioen* gestuurd worden.

Zo zien we dat de witledertouwers zich zelfs aan geen lichte behandeling met looischorsen (verven!) van hun velletjes mochten wagen. Het was immers zo dat alleen de *hudevvetters dat en maer doen mochten*.

Ook bij conflicten binnen de nering werden dergelijke pelgrimstochten opgelegd, en dat nog in de 16de eeuw. Zo diende Jan dHooghe fs. Jacobs, een van de vier gezworenen van de huidenvettersnering, in 1519 blootshoofds voor de deken Jacop vanden Haute en zijn collega's te verschijnen omdat hij *qualic bedacht uut gramscepen achter hemlieden gheseyt hadde zekere leelicken, injurieuse ende blamelicken redenen*³⁴. Onze Jan dHooghe kwam er van af met *een peregrimage ten helighen bloede te Wilsnaken*. Aan pelgrimsoorden was er werkelijk geen gebrek.

Wat met een leerling die de zoon van zijn meester van 'live ter doed' heeft gebracht?

De nering van de huidenvetters schreef een erg lange leertijd voor: niet minder dan zes jaar. De bepalingen waren vooral in die nering streng. Een meester huidenvetter diende minstens twaalf jaar zelfstandig in het vak actief te zijn vooraleer hij leermeester kon worden³⁵.

Meer algemeen was de bepaling dat de meester slechts één leerling tegelijk mocht hebben. Die was verplicht *etende, drinckende, slapende, wakende, wonende ende residencie houdende bij zijn meester*³⁶.

Al die tijd mocht hij geen *last noch commere inbringhen van wive noch van kinderen*. Dat moet sommigen niet licht gevallen zijn, want *wie 't voorseyde ambacht vande hudevvetters leeren wille, onvri zijnde* (geen zoon van een vrije huidenvetter zijnde), *moet haut zijn XX jaer*. Meesterskinderen daarentegen konden al vanaf 18 jaar aan de slag.

De leerling diende de volledige zes jaar bij dezelfde meester door te brengen. Alleen wanneer deze stierf, kon daarvan afgeweken worden. En idem dito voor de leerling uiteraard.

Als het werkelijk niet anders kon dus. En dat het er wel erg aan toe moest gegaan zijn vooraleer daar een uitzondering kon op gemaakt worden, bewijst een tragisch voorval in 1360-1361³⁷.

Toen werd Annekyn, de minderjarige zoon van de vooraanstaande huidenvetter Jan de Raet³⁸, *jammerliken brocht ... van liven ter doed, daer 't lach in sekeren steden wel bewaert, al bij toe doene groeter versmytheden ende verwaerloesheden van Gheraerd vanden Nieuwenhuus*.

Wat er toen precies gebeurde, wat die grote *versmytheden ende verwaerloesheden* inhielden en waar die *sekere stede* (plek) wel was, komen we niet te weten³⁹.

Uit het vervolg van het verhaal kunnen we echter afleiden dat het hier een doodslag betrof, geen moord. In het middeleeuwse recht was het onderscheid tussen die twee niet gelegen in de eventuele

voorbodachtheid, maar in de heimelijkheid. Een doodslag gebeurde '*en plein public*'. Wanneer de dader daarbij niet onmiddellijk kon gevat worden (meer precies: wanneer hij kon ontsnappen buiten het rechtsgebied van het misdrijf), kwam het vaak tot een verzoening, *soendinc*, met de familie van het slachtoffer en dit met goedkeuring van de overheid⁴⁰. In geval van moord was geen verzoening mogelijk. Moord werd steeds met de dood gestraft, net als doodslag met betrapting op heterdaad in brede zin.

In het geval van Gheeraerd vanden Nieuwenhuus kwam er effectief een *soendinc* tot stand. Als straf werd er een 'eeuwige' rente van zes pond parisis voor de *Onser Vrouwen Gulde* (broederschap) in de Sint-Janskerk opgelegd en een *pelegrimage t' sente Pieters ende t' sente Pauwels ten Hoeghe Roeme*. Al bij al kwam de dader er nog goedkoop van af, zouden we kunnen denken. Ook al weten we dat zo'n pelgrimactie naar Rome in die tijd niet ongevaarlijk was⁴¹.

Maar was er nog iets heel bijzonders in het spel: Gheeraerd was immers leerling van Jan de Raet. En dat bracht de twee partijen die de *soendinc* moesten klaarmaken, de *ghemeene maghen* (verwanten) en *vrienden, der toe gecoren ende ghedeputeert* (gekozen en van overheidswege aangesteld), in een erg moeilijk parket.

Wat indien de pelgrim heelhuids zou weerkeren uit Rome? Dan moest hij reglementair immers weer in de leer bij de ongelukkige vader.

De *maghen en vrienden* vonden dat het niet *behoirlyc en ware dat*

Jhan de Raet, de vader van 't kinde, dagelyx ansien soude Gheeraerd vanden Nieuwenhuus, en dit omme de redene dat (het) meskief (misdaad, vgl. Engels: mischief) ende ongheval aldus de (e)rliken toecommen es.

En daarom beslisten ze ten overstaan van de schepenen dat Jan de Raet ontslagen werd van zijn leermeesterschap met behoud van al hetgeen hij daarvoor al ontvangen had. *Ende begheert Gheeraerd, van zijn kant, 't ambacht te leerne, dat hy besouke ende leere tsine scoensten, wi (zoals) hy wille, binnen Ghend, sonder Jhans cost, zo werd er nog aan toegevoegd.*

Daarmee hoopten de personen die de *soendinc* bewerkten *an beeden zyden goede ghevriende ende in goeden zoenden* (verzoening) *wesende*, dat alles zou opgelost zijn.

Eind goed, al goed? Helemaal zeker is het niet, maar in 1375, meer dan tien jaar na de feiten, werd een Gheeraerd vanden Nieuwenhuus opgenomen als leerling van de huidenvetter Jacob van den Watere⁴².

In 1382 werd Lysbette vanden Nieuwenhuus eigenares van de huidenvetterij aan de voet van de Huidenvettersbrug⁴³. En in 1405 was Gheeraerd vanden Nieuwenhuus (misschien al een zoon van de leerling Gheeraerd uit 1360?) actief betrokken in de regeling van de daar gelegen Huidenvetterssluis.

In 1416 tenslotte, verschenen de nakomelingen van Jan de Raet voor schepenen en verklaarden dat de *peregrimage ende van al 'al wel vuldaen ende vulkommen was, ende hebben quitghescolden Gheeraerd vanden Nieuwenhuus ende sine borghen van gheel den vor (seyden) soendinc*⁴⁴.

Hoe het ook zij, als illustratie van de zo goed als onverbreekelijke band die leerling aan meester bond, en vice versa, kan dit tellen.

't Boucxken van haute?

In de inleiding haalden we reeds het rijkelijk versierde neringboek van de Gentse huidenvetters uit 1478 aan, een precieus stuk uit het stadsarchief⁴⁵.

Men kan zich afvragen waarom het ambacht zo'n kostbaar werk liet uitvoeren. Hadden ze geld te veel? Was het uit puur uit kunstzin, of was zoiets simpelweg voor de hand liggend in de levenssfeer van onze 'roemrijke' voorvaderen? Het antwoord op deze vraag dient alleszins niet in die richting gezocht te worden.

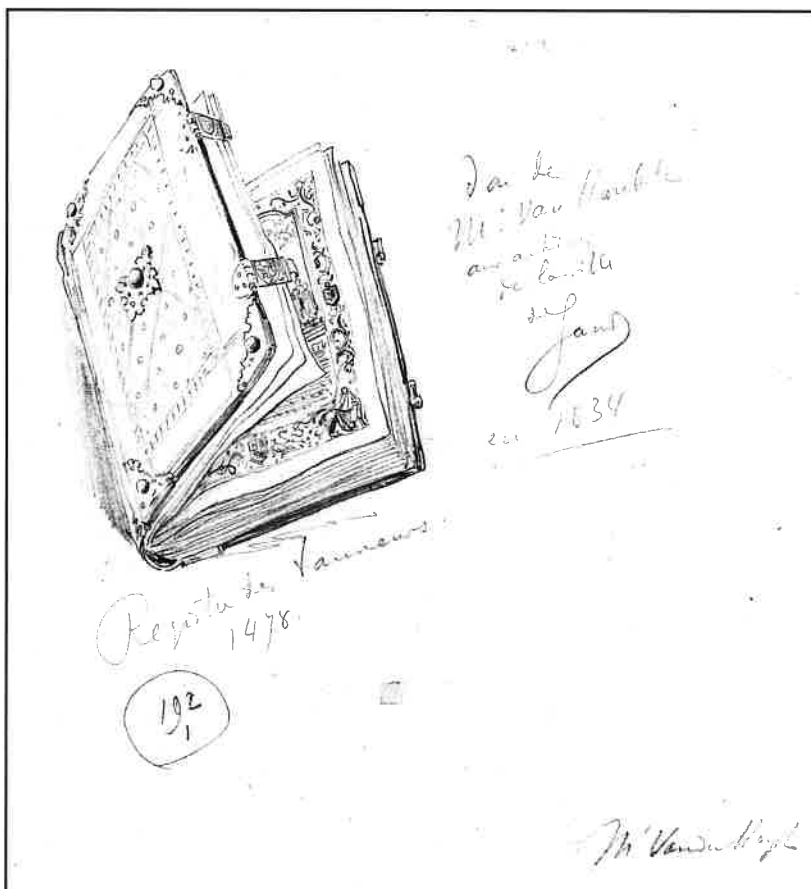
Een beroepsvereniging zoals deze van de huidenvetters streefde ernaar te imponeren, en wel in de allereerste plaats ten opzichte van de eigen leden. In een ander stukje omtrent de sociale status wordt, met het Huidenvettershuis als voorbeeld, beschreven hoe de nering haar collectief bezit vooral aanwendde om aan imagebuilding te doen.

Het is in die sfeer dat de kostbare uitvoering van het *Bouck van ordonnancien* (reglementen en bepalingen), zoals het werk

meestal aangeduid werd, te situeren valt.

Zo'n boek was immers belangrijk. De opdrachtgevers, deken Lievin Doe (di)ns en zijn *ghezwoorne ghesellen* (het neringbestuur) gaven de beste mogelijke omschrijving van de bedoeling ervan toen zij onder de miniatuur op folio 1 de volgende tekst lieten opnemen: *Dit zijn de rechten, vrijheden, costumen ende usagen vander neeringhen van den hudevetters gheuseert ende onderhouden van ouden tiden bi den goeden lieden ende ghemeen gheselschap der selver neeringhen ten orbore ende profite van der selver neeringhen ende oec der insetenen deser stede.*

Het was in de eerste plaats een 'plichtencode', om een heden-daagse term uit de sfeer van de 'orden van vrije beroepen' zoals de geneeskunde, te gebruiken.

Het 'boucxken van haute' of neringboek van de huidenvetters uit 1478. Een potloodtekening van Armand Heins met notities van Victor van der Haeghen. Vermoedelijk gemaakt voor de publicatie nr. 193 in de 'inventaire Archéologique de Gand'. (Stadsarchief Gent)

En daarmee viel niet te lachen. Een mooie illustratie daarvan vinden we bij een incident dat zich voordeed in 1521⁴⁶. Voor de *hueverdeken ende den ghemeenen dekenen van tweenvijftig neerinhghen der stede van Ghendt* kwam toen een zekere Franchois Brandt te staan. Die had Michiel van Haute, zijnen deken, met *vele ende diversche injurien buyten ordene van rechte* aangevallen, en het allerergste daarbij was dat hij *verachtende (was) den bouck van ordonnancien vande neerijnghe vanden hudeveters*.

Brandt had zich zelfs een woordspeling veroorloofd: dat boek had hij *'t boucxken van haute* genoemd. Wou hij daarmee insinueren dat deken Michiel van Haute sommige bepalingen uit het neringboek met zijn eikenhouten platten op eigen 'van Hautense wijze' zou geïnterpreteerd of gebruikt hebben? Dat kon toch niet, want de *costumen ende usagen waren van ouden tiden onderhouden geworden*. Daarvoor stond heel het chique boek garant.

Trouwens, onder de opdrachtgevers die de bepalingen, waarvan tenminste een gedeelte al uit de dertiende eeuw stamde, ruim veertig jaar eerder hadden doen kalligraferen, was er geen lid van de ons ook van de Huidevetterskaai bekende familie van (den) Haute.

Hoe dan ook, dergelijke uitlatingen kon men niet over zijn kant laten gaan. De genaamde Brandt had er trouwens nog vele andere *injurieuze propoosten* aan toegevoegd, en hij had *ook zijnen deken in zijne vergaderinghen niet gheobidieert ... ghelijck een goet suppoost (meester) van eene neerijnghe ghehouden ende schuldig es te doene*. De beschuldigde werd dan ook veroordeeld om alhier te *verclaeren blootshoofs dat hij (hem) al tselfde leedt es, ende bovendien te betalene ten profyte vanden ghemeenen aermen deser stede, de somme van twintich guldens van veertich grooten 't stuck*, met daar bovenop nog de proceskosten.

Met vierentwintig bocxkins op de Leie ... en een groot gat in de kas
Feesten hebben altijd al heel wat te maken gehad met groepsverhoudingen en samenhang. Ze dragen in niet geringe mate bij tot de versterking van het groepsgevoel. Zij konden dus niet ontbreken bij de neringen. Intern vormden ze een machtig instrument, niet zozeer in de beheersing van interne conflicten, als wel in het voorkómen ervan.

Maar ook naar buiten toe waren ze belangrijk als uiting van groepsmacht. Zeker tot in de zestiende eeuw waren de ambachten machtig en actief in het openbare stadsleven. En ze lieten niet na dit te laten zien. Niet toevallig besteedde de Carolijnse Concessie er haar voorlaatste artikel aan (zie afbeelding). De publieke manifestaties van de macht van de neringen, in de eerste plaats de jaarlijkse *Auweet* met halfvasten, werden simpelweg verboden.

Wat ze af en toe nog wel eens 'mochten' doen, was een bijdrage leveren om feesten ter ere van de vorsten op te luisteren. Een fraaie illustratie daarvan vinden we in een rekening van de huidenvettersnering uit 1559⁴⁷ die te maken had met de viering van het door Filips II samengeroepen 23ste 'kapittel' van het Gulden Vlies te Gent.

De viering van het kapittel was een magnifieke gebeurtenis, waarvoor kosten noch moeite gespaard werden. In het zuidertransept van de Sint-Baafskathedraal prijken trouwens nog steeds de blazoenen van de ridders van het Gulden Vlies die er toen, onder leiding van Filips *himself, acte de présence* gaven. Bij die pracht en praal hoorde ook een groot feest waar het gewone volk mocht aan deelnemen. Bekend is dat er toen een draaiend *huuseken* geconstrueerd werd op de Leie dat diende beklommen te worden. Een soort waterspel dus. Maar er kwam heel wat meer bij te kijken. Er werd een watercorso met een prijzenprogramma georganiseerd door de stadsoverheid. Diverse verenigingen en gebuurtten konden er aan deelnemen.

De huidenvettersnering voerde toen samen met anderen van op de Leie voor het kruim van de natie een toneel op dat volkomen paste in de traditie van de *tableaux vivants*. Dergelijke voorstellingen werden in de 16de en de eerste helft van de 17de eeuw met buitengewone luister opgevoerd in de Zuidelijke Nederlanden, meestal ter gelegenheid van de 'Blijde Inkomsten' van de vorsten⁴⁸.

Heel toepasselijk verkozen de leerlooiers toen als thema het Gulden Vlies. Er werd een schip met stuurman en muzikanten gehuurd en dat kon blijkbaar niet zonder uitbundig van spijs en drank te genieten. Om te beginnen werd er een gelag gehouden *int hueren vander speellieden*, wier gage amper het viervoudige bedroeg van hetgeen alleen al bij hun inhuren opgedronken was. Toen de gezellen samen kwamen in het huis van Gillis van Reyschoot werd er nog meer verteerd als zij *hemlieden ghereet maecten omme ter tryumphen te varene*. Vlees uit het Vleeshuis en wijn (waaronder *Roomenije*) werd ingeladen en blijkbaar ook geconsumeerd op het water. Aan vaste en vooral vloeibare voedingstoffen werd bijna vijf pond Vlaams uitgegeven.

Maar de hoofdacteurs van de varende voorstelling waren niet onze etende en drinkende huidenvetters. Die rol was weggelegd voor niet minder dan 24 geitenbokjes. En ze werd, naar we mogen aannemen, overtuigend gespeeld. De beestjes moeten er prachtig uitgezien hebben. Er werd immers duchtig geld tegen gegooit voor *'t fantsoen* van de

bokjes. Zo dienden er 24 stukken *tool* aangekocht te worden en die waren behoorlijk duur. Het werd zelfs de hoogste uitgavenpost.

En daarmee was het nog niet gedaan. Er werd gezorgd voor een *balsane* (bazaanvlag) *daer't gulden vlies in stont*, gemaakt uit *tafta*. Een andere *standaert* werd vervaardigd uit *zeven ellen een half moreyt dubbel tafta*. Voor het beschilderen van die twee stukken ontving de kunstenaar minder dan het textiel ervan gekost had: 360 groot tegen 480. En hierbij zijn de *zyde fryngen* waarmee de standaard afgeboord werd, nog niet eens meegeteld. De verdere versiering bestond uit twee blazoenen met de stokken om ze op te hangen ... en pluimen *uyt de Langhe Munte*. De kers op de taart werd ongetwijfeld geleverd door Cornelis de Vis, *retorizien ende facteur* (rederijker en verzenmaker) die betaald werd voor *zynen dienst, vacatie ende 't stellen van de devijsen* (opschriften).

De voorstelling moet in de smaak gevallen zijn, want de huidenvetters *behaalden de tweetsten prys van schoonst incommen inde triumhe inde CoorenlEye* voor het hof van de koninklijke majesteit. Dat mocht wel, want de neringkas werd door de *tryumphe* alles samen ruim 26 pond Vlaams lichter gemaakt⁴⁹. De gewone inkomsten voor dat jaar bedroegen amper drie pond. Het twee pond groot die de nering daarbij nog extra ontving aan prijsgeld, volstonden bijlange niet om de onkosten te compenseren. Het was precies genoeg om de stof te betalen van de twee standaarden... Ook al iets met een lange traditie.

Dergelijke somptueuze huldeblijken waren niet zomaar een uiting van buitengewone genegenheid van de stedelingen voor de vorst. Of moeten we het eerbied noemen of was het vleierij? Ze waren evenzeer een signaal dat een goed beleid zou geapprecieerd worden.

Deze genegenheid voor zijne koninklijke majesteit Filips II zou overigens niet blijven duren. De Gentse huidenvetters werden

overwegend aanhangers van de calvinistische leider Hembyze⁵⁰ en hun *hueverste* in 1579, jonkheer Jacques vander Haeghe, alias *Kurteknie*, heer van Gottem, was een notoire protestant⁵¹.

Van velen tot weinigen, van klein tot groot Frans de Potter en de huidenvettersdemografie

Dat de huidenvettersnering sterk familiaal gebonden was, valt te lezen in de beschrijving van de voornaamste huidenvetters aan de Huidenvetterskaai (zie ook 'Het blijft in de familie'). Vooral de dHooghes springen daarbij in het oog en ook op de hier gereproduceerde afbeelding van een ledenlijst uit het neringboek zijn ze prominent aanwezig.

Aan Frans De Potter waren die opsommingen van talrijke huidenvetterszonen uiteraard niet ontgaan, en hij kon niet nalaten die te commentariëren in zijn 'Gent. Van den Oudsten Tijd tot Heden'⁵². Dat leverde volgend krasse staaltje lering uit de geschiedenis ten behoeve van de eind-19de-eeuwse tijdgenoten op:

In den loop der XVle eeuw staat Pieter van der Zwalmen in 't neringboek met vijf zonen, alle het bedrijf des vaders uitoefenende; Michiel van den Haute had vier, Gillis van den Haute vijf zonen in het ambacht; Frans d'Hooghe staat aangeteekend met vijf zonen, Gelein d'Hooghe met zes zonen. In dien tijd was het talrijk huisgezin niet beschouwd als een vloek, en men kende geen middel-tjes om Gods zegen te verijdelen. Toen ook (anders dan heden, eilaas! te veel is waar te nemen) schaamden zich de zonen der poorters niet, het bedrijf des vaders voort te zetten, en de ouders dachten er niet aan, hunne kinderen eene opvoeding te geven boven hunnen stand en middelen, in de hope, ze later iets meer dan handwerkers te zien worden.

Laten we er bijvoegen dat in dien tijd niet zoveel lieden werden gevonden, als nu, die op zekeren leeftijd niet weten van welk hout pijlen gemaakt, en die, na lang gesukkeld te hebben, zich tevre-den moeten houden met een postje, gansch niet in verhouding met het gekregen onderwijs...

Eeuwenlang bleef de verwerking van huiden gelijk, zoals hier het schrapen op een houten balk of op een arduinen steen.

(uit: *De Grootte industrie*, z.d. L.A.W. Sijthof, Leiden)

Het blijft in de familie: huidenvettersendogamie

Goed bekend is dat het beenhouwersambacht in talrijke steden erfelijk was tijdens het Ancien Régime. In Gent bleven de namen van Loo, Minne, van Melle en Deynoot gedurende eeuwen prominent aanwezig in die nering⁵⁴.

Zo droeg Frans De Potter bij tot de mythevorming rond het oude ambachtswezen in zijn grote werk, dat opvallend veel aandacht besteedt aan de geschiedenis van de Gentse neringen. Het ontstond trouwens in de sfeer van het laat-19de-eeuwse sociaal-christelijk geïnspireerde streven naar een corporatief georganiseerde samenleving, waarin hij een actieve rol speelde⁵³.

Wat de ongetwijfeld even talrijke zonen van al deze zonen, en op hun beurt hun zonen, etc. er van terechtbrachten, wist De Potter ons niet te vertellen. Als er telkens ééntje het ouderlijke bedrijf kon verder zetten, zal het wel geweest zijn. Buitendien moeten we niet zo maar aannemen dat zonen van rijke leerlooiers meehielpen met het zware en vuile handwerk op het ouderlijke bedrijf. Hoogstens zullen ze wat meegelopen hebben in de handel (zie het stukje 'Ter elffsten uren op de markt') en de bewerkingen meegemaakt hebben om de knepen van het vak te leren. Hoe het ook zij, de aantallen van der Zwalmens, van den Hautes en dHooghes stegen niet. Wel integendeel: ze daalden en hun namen verdwenen op den duur zelfs helemaal uit de nering, zoals we zullen zien.

Hans Van Werveke, die een onderscheid maakte tussen twee types erfelijkheid in de ambachten, statutair vastgelegde (in rechte) en reëel bestaande (in feite), gaf als basis voor het statutaire systeem, een grafelijk, later hertogelijk of zelfs koninklijk voorrecht aan. Te Gent was dat het geval met de beenhouwers en de daarmee nauw verbonden vis (ver)kopers, en ook met de schippers⁵⁵.

Het verschijnsel kwam vooral voor bij de beroepen die met voedselvoorziening te maken hadden.

Dezelfde auteur geeft ook aan dat er naar het einde van de Middeleeuwen in verschillende

neringen een min of meer uitgesproken vorm van erfelijkheid 'in feite' tot stand kwam. Tussen ongeveer 1450 en het einde van het 'oud regime' te Gent (1540) daalde het aantal niet-meesterszonen zeer sterk ten voordele van de meesterskinderen (erfelijke meesters)⁵⁶. Dat gebeurde bij neringen van zeer uiteenlopende aard zoals die van de smeden, de wiledertouwers, de brouwers, de timmerlieden, de metselaars en de kaarsgieters.

Zonder dat systematisch te kunnen bewijzen, krijgen we de indruk dat dit fenomeen bij de Gentse huidenvetters al veel vroeger belangrijk was. Talrijke namen die halverwege de 14de eeuw in de oudste bewaard gebleven neringlijst opgenomen werden, bleven nog eeuwenlang aanwezig in het beroep. Hoewel het ons aan mogelijkheden ontbreekt om de zaak ten gronde te bestuderen, vallen de continuïteit in de huidenvettersnamen en de grote aantallen familiaal gelieerde namen zonder meer op (zie bijvoorbeeld tabel 3 met de namen van huidenvetters aan de Leieoever in de tweede bijdrage). Recordhouder was zonder twijfel de ons welbekende familie dHooghe. Deze familie figureerde al op de oudst bewaarde 14de-eeuwse lijst en de leden ervan bleven prominent aanwezig tot in het eerste kwart van de 18de eeuw. Maar dat was toch uitzonderlijk. Veruit de meeste namen verdwenen na verloop van tijd.

Ons verder beperkend tot de leerlooiers aan de Huidenvetterskaai en de vaderlijke (naamgevende) lijn, vinden we een eeuw later in een tweede volledige lijst uit de zeventiger jaren van de 15de eeuw de namen Hey(n)mans en vander Haghe alleen nog onder de leden die de *neeringhe niet en doen*, terwijl er nog steeds een vander Vurst actief was. Alle andere 14de-eeuwse namen uit ons gebied, waren uit het ambacht verdwenen.

Ondertussen waren echter de Bauwens (Baudins) op de propen gekomen, en deze zouden zowat vier eeuwen in de branche actief blijven.

Er was voor sommigen dus continuïteit doorheen eeuwen. Maar niets blijft duren: na het eerste kwart van de 18de eeuw, bijvoorbeeld, verschenen volkomen nieuwe namen in de neringlijsten⁵⁷. Bauwens was toen nog de enige 'oude bekende'. Uiteindelijk bleven slechts enkele namen meerdere eeuwen present. De dHooghes, Bauwens en Doedens (deze laatste overwegend elders) waren absolute uithouders. Het fenomeen moet nog veel belangrijker geweest zijn dan die namen laten uitschijnen, want ons verhaaltje houdt helemaal geen rekening met de vrouwelijke lijn. Iets wat gezien de verregaande endogamie binnen de nering hoegenaamd niet verantwoord is...

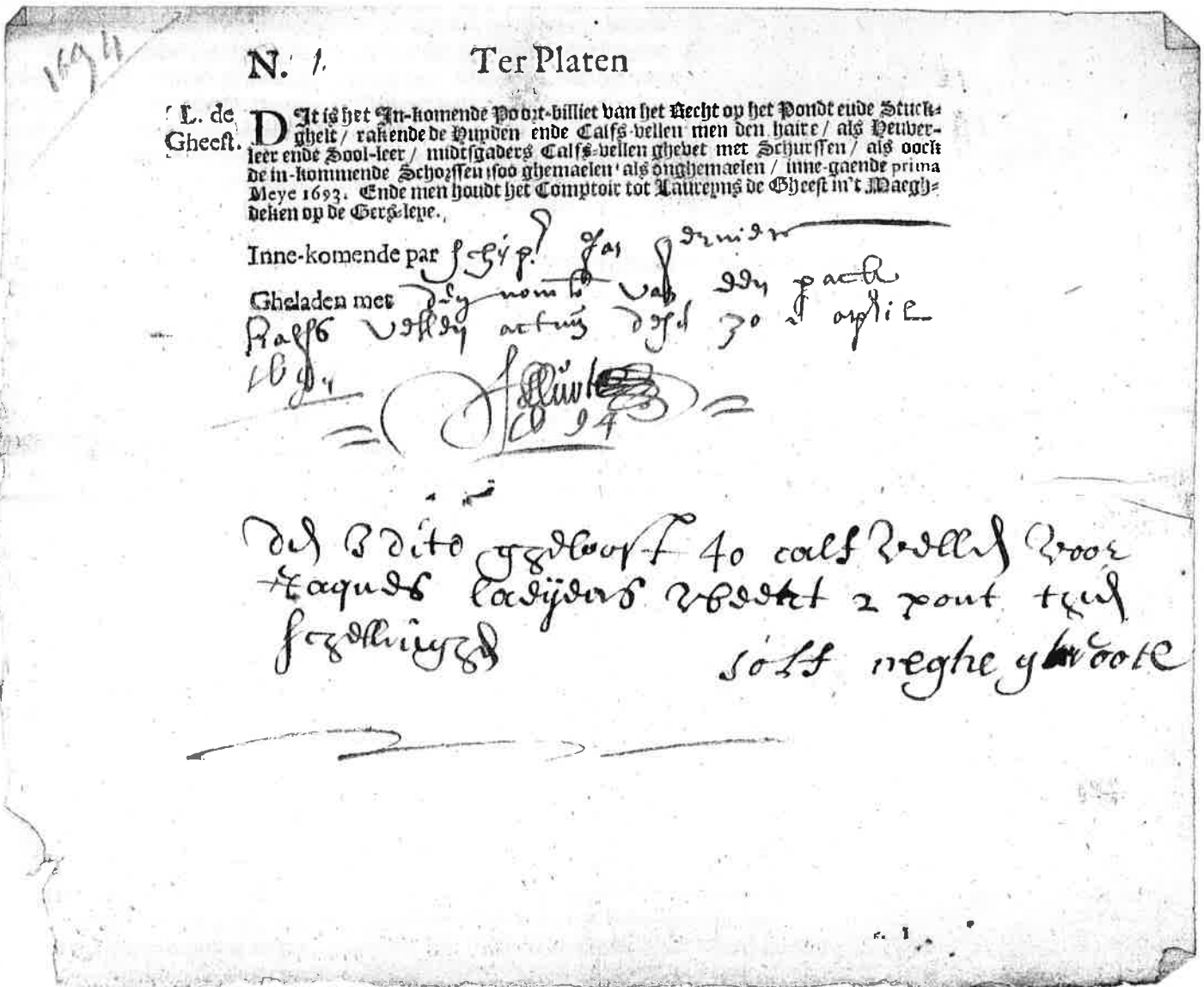
Het valt niet gemakkelijk de redenen te doorgronden die aan

de basis lagen van deze feitelijke erfelijkheid. Er was allicht heel wat geld nodig om een leerlooierij te verwerven, ook als dat van familieleden was (zie het hoofdstukje 'Een waarlijk groot fortuin ... in looikuipen' in de tweede bijdrage).

Dit, samen met de niet geringe vakkennis vereist voor het beroep, moet een belangrijke reden geweest zijn waarom de leerlooierijen gedurende zoveel jaren, om niet te zeggen eeuwen, in handen van dezelfde families bleven.

Deze trek hadden de leerlooiers overigens gemeen met nog enkele andere beroepen.

Een tweede, wellicht nog belangrijker reden mag gezocht worden in de weinig expansieve, zeg maar dalende tendens doorheen de eeuwen die het beroep te Gent kende, althans voor wat het aantal zelfstandige uitoefenaars betreft.

Het kon immers ook anders, zoals het voorbeeld van Mechelen bewijst (zie 'Een onwelriekende berekening'). Voor wat betreft de huidenvetters mag trouwens de vraag gesteld worden of de geslotenheid niet eerder gevolg was dan wel oorzaak van de inkrimping.

Hoe deze erfelijkheid in stand gehouden werd, is iets makkelijker te beschrijven. Een eerste fenomeen was de endogamie: de leden van min of meer gesloten neringen huwden veelvuldig 'onder mekaar'. Hiervan worden in de beschrijving van de huidenvettersfamilie dHooghe een sterk staaltje gegeven. Voor 1540 brachten ook hoge toegangsrechten en aanzienlijke onkosten met zich mee dat buitenstaanders in feite geweerd werden. In de neringreglementen opgetekend in 1478 vinden we een totaal aan 4080 groot (340 zomerdaglonen van een metselaarsdiener) aan toetredingskosten⁵⁸.

Maar het kon ook flink wat meer zijn. Zo kocht Lieven van Tessele fs. Heyndericx zich in 1523 in de huidenvettersnering in voor niet minder dan 50 pond groot (12.000 groot) naast nog enkele bijkomende kosten⁵⁹. Een fortuintje, dat allicht maar weinigen konden opbrengen⁶⁰. Dit betekende dan wel dat Lieven en *al zijn ghetraude cnapelicke kinderen die hij van voortaan hebben zal, die zullen vrij zijn ghelijck alle andre meesters kinderen*.

Bij de huidenvetters werd het lage 'Carolijnse' intredegeld (240 groot) na 1540 met verve omzeild door verplichte deelname in allerlei onkosten die hoog konden oplopen en jaarlijks terugkeerden. Ook dure meesterproeven (eveneens in de 16de eeuw geïntroduceerd) droegen daar toe bij, zelfs als er geen geschreven bepalingen in die zin bestonden of wanneer deze daar tegenin gingen. Dat alles blijkt onder andere uit een enquête die op last van de centrale overheid in 1756 doorgevoerd werd (zie afbeelding p. 29)⁶¹.

Het hierboven geschetste beeld mag niet de indruk wekken dat een dergelijke situatie representa-

tief is voor alle ambachten en doorheen de eeuwen ongeveer gelijk bleef.

Zo bestonden er in de 17de eeuw nauwelijks belemmeringen van betekenis voor de toegang tot de Gentse bouwvakambachten⁶² en in de linnenweverij waren er toen zelfs helemaal geen⁶³.

Dat het ambachtswezen allesbehalve monolithisch, statisch en sociaal immobiel was, werd door Johan Dambruyne overtuigend aangetoond in zijn studie van de 16de-eeuwse Gentse neringen⁶⁴.

Een onwelriekende berekening: aantallen looikuipen en huidenvetters

Toen in 1516 werken uitgevoerd werden aan 't aysement ofte heymelichede vanden huus vanden hudeveters (het toilet met de beerput van het Huidenvettershuis of Toreken aan de Vrijdagmarkt) en aan 't stalhuus, droeg de nering de helft van de kosten⁶⁵.

Hiervoor hanteerde men een heel rechtvaardige verdeelsleutel ('*ommestelling*') volgens het aantal looikuipen dat ieder lid bezat: *bi der cuupen, te wetene elke cuupe 16 denier*.

De Gentse huidenvetters dienden in totaal 33 schellingen Vlaams op te hoesten. Hieruit kunnen we berekenen hoeveel looikuipen er in dat jaar in Gent in gebruik waren: 33 x 144 (een schelling Vlaams is 12 groot, en een groot is 12 denier), gedeeld door 16. Dit brengt ons op exact 297.

Aan hoeveel huidenvetters zouden die toebehoord hebben en hoeveel huidenvetterijen waren er toen in Gent?

Deze vraag voert ons naar de bewaarde neringlijsten, die niet bijster talrijk zijn. Een lijst uit de zeventigerjaren van de 14de eeuw vermeldt de namen van 75 huidenvetters⁶⁶.

Of die allemaal actief waren en hoe ze familiaal- en bedrijfsgebonden waren, met andere woorden, hoeveel huidenvetterijen er in die tijd bestonden, is niet geweten.

We mogen aannemen dat een onbekend aantal onder hen zelf geen bedrijf bezat, geen meester was maar gezelschap of knaap⁶⁷.

Een 'poortbiljet' voor de in de tekst hierbij gewraakte 'lasten'. In dit geval ging het om 'het pondt ende stuckghelt/ rakende de huyden ende calfs- vellen me (tte)n hairre / als heuver-leer ende sool-leer / mitsgaders calfs-vellen ghevet met schurssen / als oock de inkomende schorssen soo ghemaelen als onghemaelen'. Deze belasting werd berekend per gewicht (pond) of per stuk (vandaar de naam pondt ende stuckghelt). In dit geval betrof het invoer in 1694 van kalfsvellen per schip aan Ter Platen.

Het comptoir werd gehouden in 't Maeghdecken op de Graslei.

(SAG, reeks 192 nr. 11)

In de zeventiger jaren van de 15de eeuw waren er 59 actieve leden: *vrije hudeveters binnen Ghend, de selve neeringhe doende*⁶⁸, terwijl er nog een flink aantal was *die de neeringhe niet en doen*. Hoewel er niet bij vermeld wordt dat die 59 effectief meesters waren, menen we dat zulks waarschijnlijk is. Nog een eeuw later, in 1580 hebben we iets meer zekerheid: toen waren er ongeveer 55 meesters, en nog iets later in 1584 betaalden er zelfs 68 suppoosten (meesters) een bijdrage aan de nering⁶⁹.

Totaal in tegenstelling met hetgeen Frans De Potter ons impliciet probeerde wijs te maken (zie het tekstje daaromtrent), gingen de aantallen huidenvetters in de 17de eeuw er beslist niet op vooruit.

Het draaide op het tegendeel uit. Een vermoedelijk volledige lijst van schorsafnemers uit 1630 draagt nog slechts dertig handtekeningen⁷⁰. Een andere uit 1669 vermeldt 23 namen, waaronder niet minder dan negen vanden Haute's⁷¹. En het is lang niet zeker dat deze laatste allemaal afzonderlijke bedrijven uitbaatten. Op sommige bedrijven kunnen de kuipen gedurende bepaalde tijden bijvoorbeeld onder broers verdeeld geweest zijn. In het tweede decennium van de 18de eeuw waren er 18 schorsafnemers⁷², maar daarna ging het terug snel bergafwaarts.

Bij de nijverheidstelling in 1738 waren er nog maar negen meesters, waarna de toestand simpelweg stationair bleef⁷³. Net als in 1738 waren er in 1756 en in 1771 negen huidenvetters actief⁷⁴.

Omtrent de capaciteit van de bedrijven hebben we voor wat de vroege periode betreft geen enkel aanknopingspunt, maar dank zij de 'beerbelasting' daagt er in 1516

een lichtpuntje op. Aannemende dat er toen ongeveer 50 tot 60 huidenvetters waren die het geld mochten opbrengen, zouden er toen gemiddeld vijf tot zes kuipen in productie geweest zijn per huidenvetterij. Dit is uiteraard een erg onvolledig gegeven, want zonder verdere statistisch bruikbare cijfers, staan we nergens. Meer dan waarschijnlijk waren er heel kleine naast ook grotere bedrijven.

Voor de 18de eeuw kunnen we daarvan wel enig idee krijgen. De 'staat van goed' uit 1708 van het echtpaar dHooghe – dHooghe (zie '... in looikuipen' in de hoofdstekst) en een lijst van hoeveelheden schors afgenomen in 1713, laat toe een schatting te maken van aantallen looikuipen en de distributie ervan over de 18 huidenvetterijen die toen in bedrijf waren (zie tabel 3). We gaan er hierbij van uit dat het verbruik van schors en de capaciteit van de kuipen overal gelijkaardig was aan de situatie bij de dHooghes⁷⁵. Op deze wijze berekend zouden er toen 302 looikuipen geweest zijn. Met de onvermijdelijke lege erbij moeten het er dus ruim 300 geweest zijn.

Dit is dus meer dan in 1516, twee eeuwen vroeger, toen er zoveel meer meester - huidenvetters waren.

Volgens deze berekening zou het gemiddeld aantal looikuipen per bedrijf gestegen zijn tot 16,8. Als de kuipinhoud op al die bedrijven en bedrijfjes gemiddeld evenveel waard zou geweest zijn als op de huidenvetterij dHooghe, dan zouden de te Gent in dat jaar looiende huiden en vellen de enorme som van 11.205.000 groot vertegenwoordigd hebben.

Steeds dezelfde verhoudingen doortrekkend, kunnen we uit het schorsverbruik ook een bereke-

Een aangifte van verbruik aan schors door Jaques (sic) dHooghe: 'Oghedaen bij mij onderschreven t'sedert ultima (laatste) april 1713 tot prima (eerste) meije 1714, 124 steen inlantsche schorse, sijnde vijf sacken en ses steen...'

Dit was slechts een fractie van hetgeen dHooghe in dit tijd aan looischors verbruikte.

(SAG, reeks 192 nr. 11)

Oghedaen bij mij onderschreven t'sedert ultima april 1713 tot prima meije 1714 126 ston inlantsche schorse sijnde vijf sacken en ses ston mij toorts onders 12 ston 1714
Jaques dHooghe

ning maken voor 1771. Toen waren er 9 bedrijven die 235 kuipen in werking zouden gehad hebben. Op één uitzondering na waren de 'kleintjes' verdwenen.

De stagnerende, of in de 18de eeuw zelfs licht dalende trend, belette niet dat sommige huidenvetters zoals Jacques dHooghe en iemand als J.B. van Goethem een immens fortuin konden vergaren (zie hoofdstuk). Ook dit wijst er op dat niet de productie, maar de aantallen bedrijven steil naar beneden gingen.

Er werden zelfs enkele nieuwe industriële bedrijven opgericht. Tegen het einde van die eeuw echter verdween de bedrijfstak helemaal uit het oude gebied rond het Seleskest (zie 'Vroeg-industriële epiloog').

Het loont de moeite deze cijfers even te vergelijken met de Mechelse situatie. In die stad was gedurende meerdere eeuwen een sterke ledernijverheid aanwezig, die nog voor de opkomst van de goudleerproductie in de 17de eeuw, exportgericht was⁷⁷. Alhoewel er te Gent zeker export bestaan heeft⁷⁸, mag zonder meer aangenomen worden dat deze veel minder belangrijk was dan in Mechelen. De sector kende in deze laatste stad een markante bloei in de eerste helft van de 15de eeuw. Het ambacht groeide er aan door immigratie van vreemde vetters en touwers. Halverwege de 16de eeuw waren er 70 à 100 meesters actief. De inzinking tijdens en direct na de godsdiensttroebelen werd gevolgd door een krachtig herstel. In de tweede helft van de 17de eeuw ging de export echter verloren en de lokale markt werd bevoorrad door nog slechts een 25-tal meesters, aantal dat in 1771 geslonken was tot 16.

Tabel 1. Berekening van de aantallen looikuipen en hun distributie over de verschillende bedrijven in de 18de eeuw.

Jaar	Aantal bedrijven met aantal* kuipen			
	<10	10-19	20-29	Meer
1713	7	5	5	1 (75)*
1771	1	4	3	1 (104)*

Berekende aantallen. In 1713 zouden er op het bedrijf de Backer 75 kuipen geweest zijn. In 1771 had de looierij van Jean-Baptiste van Goethem met een aantal kuipen berekend op 104 een even grote productie als de anderen samen.

Naar het einde van de 18de eeuw kwam er een felle maar kortstondige opleving, toen het bedrijf Bauwens op het Nieuwland operatief werd⁷⁶. Maar buiten dat waarlijk grote bedrijf was de grootschalige productie zich toen al aan het verplaatsten naar het zuiden van het land en zouden de revolutionaire veranderingen in de looitechnieken niet lang niet meer op zich laten wachten (zie 'Looitechniek').

Toch bleef de leerlooierij te Gent de hele 19de eeuw door aanwezig.

Alles samen genomen lijkt het er op dat er zich in de Gentse leerlooierij zowel in de eerste helft van de 17de als in de eerste helft van de daaropvolgende eeuw een belangrijke concentratie voltrok. Maar het is natuurlijk roekeloos dergelijke conclusies te trekken uit enkele luttele cijfers van aantallen meesters, een paar lijsten van schorsverbruik, de beschrijving van één enkel 18de-eeuws huidenvettersbedrijf en ... een 'ommestelling' van de kosten voor het steken van een 16de-eeuwse beerput. Al zullen de absolute cijfers veel eerder verkeerd zijn dan de relatieve waarden.

Lamentaties in cijfers, of: hoe de Gentse huidenvetters hun nering meenden te zien verschrompelen. In 'Een onwelriekende berekening' zagen we al hoe het aantal huidenvetters in Gent in de 17de en 18de eeuw letterlijk gedecimeerd werd, of toch bijna. Het loont de moeite de perceptie daarvan door de betrokkenen zelf even na te gaan.

In 1738, toen de Gentse huidenvetters net als alle neringen van overheidswege opdracht kregen de aantallen meesters en hun personeelsbestand kenbaar te maken, lieten ze het daar niet bij. Ze namen de gelegenheid te baat om, geheel ongevraagd, er nog enkele 'statistische' gegevens uit het recente verleden aan toe te voegen⁷⁹.

Het werd een lamentatie in getallen. Eerst was er de gevraagde opgave van actuele toestand: *neghen meesters ofte supposten, dertigh knechten, twee leerlinghen en een hondert of daeromtrent gheemployeerden*. Maar daarbij vonden ze het nodig te vermelden dat er in 1717 nog 21 meesters waren met 60 knechten en 6 leerlingen. Het was steil naar beneden gegaan, want in 1700 werden er nog 30 meesters, 90 knechten en 8 leerlingen geteld, zo schreven ze.

Voor 1717 klopt hun statistiekje nog wel redelijk goed, maar voor 1700 was er al een flinke overschatting, mogen we aannemen. Aan de opgegeven aantallen knechten en leerlingen zit er bovendien een sterk reukje van extrapolatie. Bij het begin van de 18de eeuw waren er trouwens helemaal geen 30 meesters, maar of het zo erg gesteld was als beschreven in een rekwest *an den coninck* uit 1699⁸⁰, is nog maar de vraag.

Daarin lezen we immers dat de huidenvetters plachten florissant te zijn *binnen syne majesteijts stadt van Ghent in grooten ghetal, ... jae in ghetal van vier ofte meer hondert huydevetters, nu alleenelyck bestaende uyt elf a twaalf meesters*. Men durfde blijkbaar zowel naar boven als naar beneden te overdrijven. Over het feit dat de overgebleven bedrijven veel groter geworden

waren en dat de productie niet wezenlijk verminderd was, werd in alle talen gezwegen.

Nog verder in de tijd terug bleven de precieze getallen achterwege. Maar één ding stond als een paal boven water voor de huidenvetters: het was vroeger veel en veel beter. De beschrijving die ze gaven van de oude toestand is te mooi om hier achterwege te laten: *Ende als men naer auder tijden wilt gaen, men sal bevinden dat den meerderen deel van St. Salvators prochie deser stadt met de voorseijde neerijnghe heeft gesubsisteert, ende dat de supposten van diere waeren de notabelste van selve prochie*. Hetgeen niet helemaal onjuist was⁸¹.

Al waren die *vier of te meer hondert* fel overdreven, feit is dat de nering al aan het begin van de 18de eeuw ineengeschrompeld was tot hetgeen ze ongeveer die hele eeuw door zou blijven. De toekomst zag er somber uit: de besloten steden zouden *daerdoore worden ontvolkt ende als in dorpen veranderen*. Erger kon niet. Maar helemaal juist zou die voorspelling nu ook wel niet worden.

Laten we zeggen dat ze net zo fout was als het beeld van het verleden dat de huidenvetters hadden, of althans datgene ze de overheid probeerden op de mouw te spelden. Maar misschien geloofden ze het zelf?

Hoe het ook zij, voor de Gentse huidenvetters was er zowel in 1699 als in 1738 geen twijfel mogelijk omtrent de oorzaak van deze rampzalige achteruitgang. Het waren de vele huidenvetterijen opgericht *ten platten lande inde onbesloten steden ende dorpen*. Tegenwoordig waren er daar zelfs meer dan in de steden, zo schreven ze. In het Land van Waas alleen al waren er wel 50. Ook de reden daarvan lag voor de hand. Die plattelanders hadden immers niet zoveel lasten ende prestatien⁸². Bovendien moesten ze ook *veel minderen loon betaelen aen hun knechten ende werkvolck*. Het klinkt zeer bekend.

Op deze gravure uit Diderot's encyclopedie is de werking van een leerlooierij duidelijk wergegeven. Van links naar rechts het aanbrenge van gemalen schors, de waterput voor zuiver water (nabijgelegen waterlopen dienden enkel voor de lozing...), het aanbrenge van kleine huiden, het mengen van huiden met boomschors in looiputten, het ledigen van de looiputten.
(Diderot, l'Encyclopédie, 1777)

Geen toeval dat Lieven Bauwens...

Bij de lectuur van zowel dit als van bijgaand artikel omtrent de Huidvetterskaai zal het wel opgevallen zijn dat de huidenvetterij zeker in de 17de en de 18de eeuw trekjes vertoonde die aan de vroegindustriële ondernemingen herinneren.

Er waren werkelijk grote kapitalen mee gemoeid, zoals zonneklaar blijkt uit de beschrijving van het vroeg-18de-eeuwse bedrijf d'Hooghe, en er greep een aanzienlijke concentratiebeweging plaats.

Twee kenmerken die we niet direct associëren met het 'middel-eeuwse' ambachtswezen...

In dit hoofdstukje willen we nog een ander facet van het hetzelfde fenomeen even in de verf zetten: de geleidelijke proletarisering van de werknemers. Het was een algemene trend, maar bij de leerlooiers was de evolutie nog meer uitgesproken dan elders. Hoewel we er geen notie van hebben hoeveel mensen er actief waren in de sector vóór 1739, pleit de vrij stabiele productie in de twee daaraan voorafgaande eeuwen ervoor dat het totaal aantal werknemers ook vrij stabiel kan gebleven zijn, terwijl het aantal bedrijven spectaculair verminderde.

De productietechnieken veranderden immers niet.

Het was een heel langdurig proces (tussen 1600 en 1730) van veranderende arbeidsverhoudingen dat hierna wat moeizaam en via enkele omwegen gereconstrueerd wordt.

Meesters, knechten, leerlingen en geemployeerden

Slechts zelden is er in de archieven iets te vinden omtrent de mensen die werkten in de huidenvetterijen.

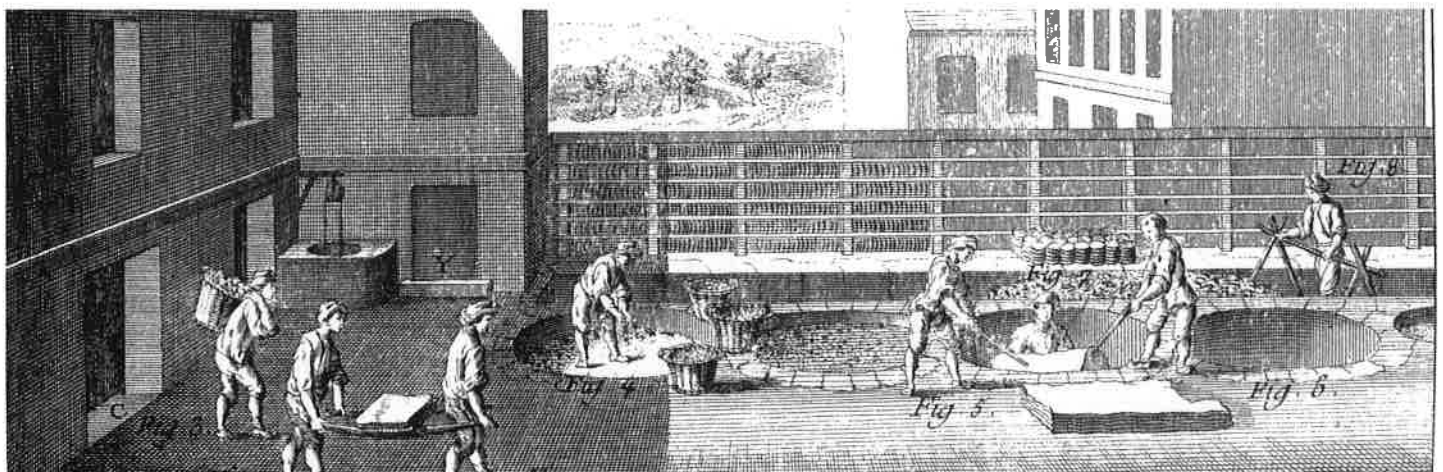
De lijsten die in 1738 opgemaakt werden op vraag van de centrale overheid (zie 'Lamentaties in cijfers'), geeft ons de gelegenheid even de toen gebruikte termen voor de 'human resources' van het beroep onder ogen te nemen.

Er waren de meesters of suppoosten, de leerlingen, de knapen of knechten en de *ghemployeerden*.

In de eerste helft van de 18de eeuw waren er per meesterhuidenvetter gemiddeld een drietal knechten en een tiental *ghemployeerden*. Met gemiddeld 14,7 werknemers staken de huidenvetters toen samen met de bouwondernemers, naar de woorden van Dambruyne, met kop en schouders boven de andere ambachten uit.

Het woord 'knecht' werd te Gent in de 17de en 18de eeuw algemeen gebruikt voor de vaste goed opgeleide medewerkers, die in de literatuur traditioneel als 'gezel' bestempeld worden. In de Middeleeuwen werden ze te Gent als 'knapen' aangeduid.

Deze mogen niet verward worden met de leerknappen (leerlingen) en zeker niet met de '*knape*' die als bode en als manusje-van-alles fungeerde in neringen en andere verenigingen.

Het woord 'gezel' komt overigens, voor zover we konden nagaan, nergens in die betekenis voor in de Gentse huidenvettersarchivalia. In de Gentse bronnen is er veelvuldig sprake van gezellen in de betekenis van collega's van iets mindere rangorde: de voor-schepen en zijn gezellen (de medeschepenen); de overdeken van de kleine neringen en zijn gezellen, (de andere dekens); de deken en zijn gezellen gezwoorenen (het neringbestuur).

De leerlingen waren zonen van de gefortuneerden die later meester, zeg maar bedrijfsleider, zouden worden. Hun statuut wordt in 'Wat met een leerling... ' belicht.

En de *gheemployeerden*? Deze zijn gelijk te stellen met de 'onvrije knapen', later 'onvrije arbeiders' genoemd. Ze zijn niet gemakkelijk te definiëren. Meestal waren het losse werkkrachten die allerhande 'laagwaardige' klussen uitvoerden. Ze werden aangeworven voor de duur van een bepaald werk. Metselaarsdieners en gelijkwaardige waren in dat geval. Bij sommige neringen werden ze *jonghers* genoemd en men gaf aan dat het eigenlijk nauwelijks doenbaar was ze precies te tellen. In veel sectoren varieerden hun aantallen trouwens sterk naargelang het beschikbare werkvolume. Op hen mocht alleen beroep gedaan worden wanneer de 'vrije knechten' het werk niet aan konden⁶³. Hun loon lag ook niet vast zoals dat bij de vrije arbeiders het geval was.

niet idealiseren, als lid van een nering kreeg men toegang tot een beroep, wist men zich tot op zekere hoogte beschermd en verwierf men enkele bijkomende rechten⁶⁴.

Men kon zelfs (tot in 1540) via die nering in zekere mate deelnemen aan de politieke macht, tenminste als men in een ambachten zat dat niet al te laag in de toenmalige pikorde stond. De ambachtslieden waren er trouwens wat fier op zich in allerlei documenten als 'vrij meester' te laten betitelen, alhoewel er eigenlijk geen reden toe was om dat te doen. Er bestonden immers geen onvrije meesters. Maar men stond er werkelijk op zich zo te laten betitelen. Het kon hoogstens een manier zijn om zich te onderscheiden van de gilden of beroepsverenigingen die nooit het statuut van nering verwierven. Denk maar aan de 'onvrije' schippers.

Wat er wel degelijk bestond waren 'vrije' en 'onvrije' knechten of arbeiders. De contradictorisch klinkende term 'vrije knecht' duidde op iemand die de bescherming en onafhankelijkheid, de 'vrijheid', van de nering genoot. Hij was effectief lid van het ambacht. 'Onvrije arbeiders' waren in feite minder gebonden, maar dat betekende voor velen alleen maar de vrijheid om in armoede zonder werk te zitten. Hun 'vrijheid' is nog het best te vergelijken met de rechteloosheid van de buitenlandse zwartwerkers van deze tijd.

Deze gravures uit Diderot's encyclopedie illustreren de onmisbare ligging van looierijen aan stromend water in de verschillende stadia van lederbewerking: het looien (boven), de aanmaak van zeemleder (midden) en deze van boven- of schoenleer, zogezegde maroquinerie (onder). Ze behoorden tot de meest vervuilde: zowel bloed, haar als vet van huiden en verschillende looistoffen werden er gewoon in geloosd.
(Diderot, Encyclopédie, 1777)

De 'vrijheid' van de nering

Op het eerste gezicht is wel zonderling het gebruik van de termen 'vrij' en 'onvrij' in allerhande documenten van en over neringen.

De standaarduitdrukking voor iemand die zich inkocht in een nering als meester, was dat hij 'de vrijheid van de nering' kocht. Hij werd daardoor 'vrij' meester. Anderen, zonen van 'vrije' meesters, waren dat simpelweg door overerving.

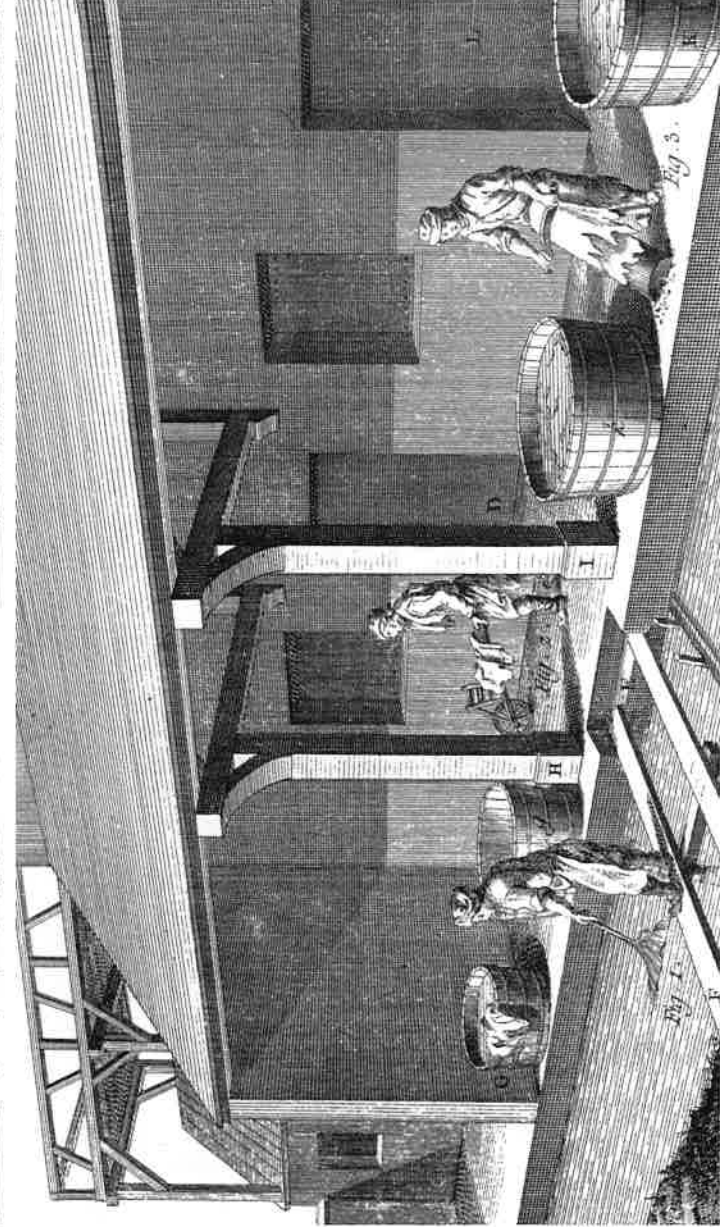
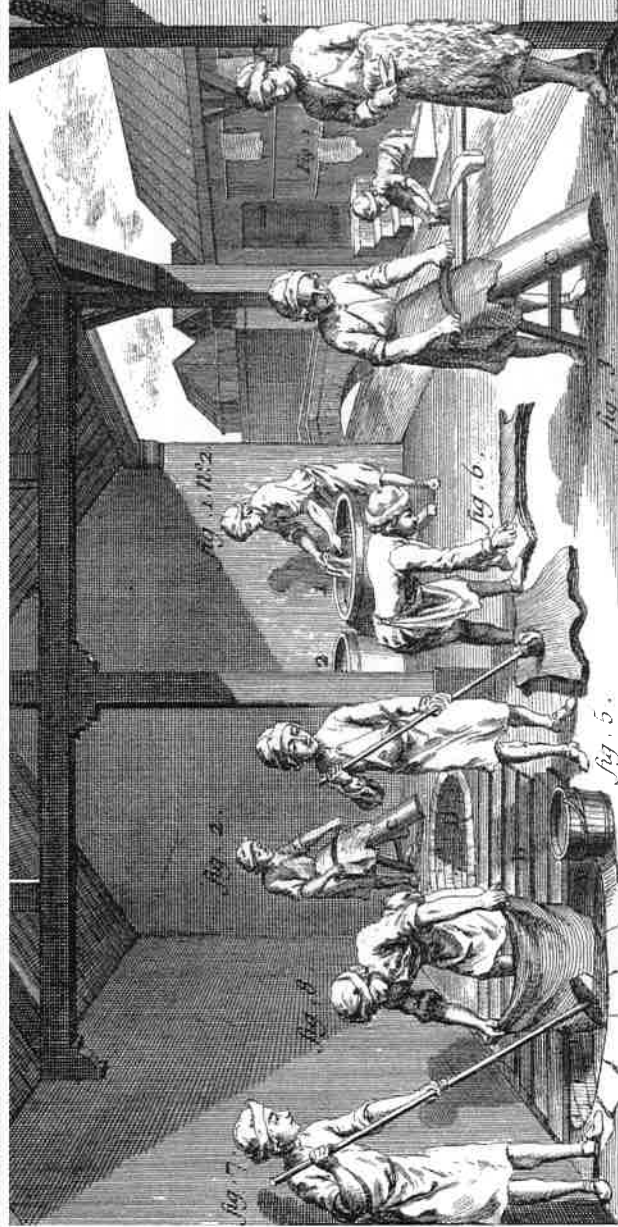
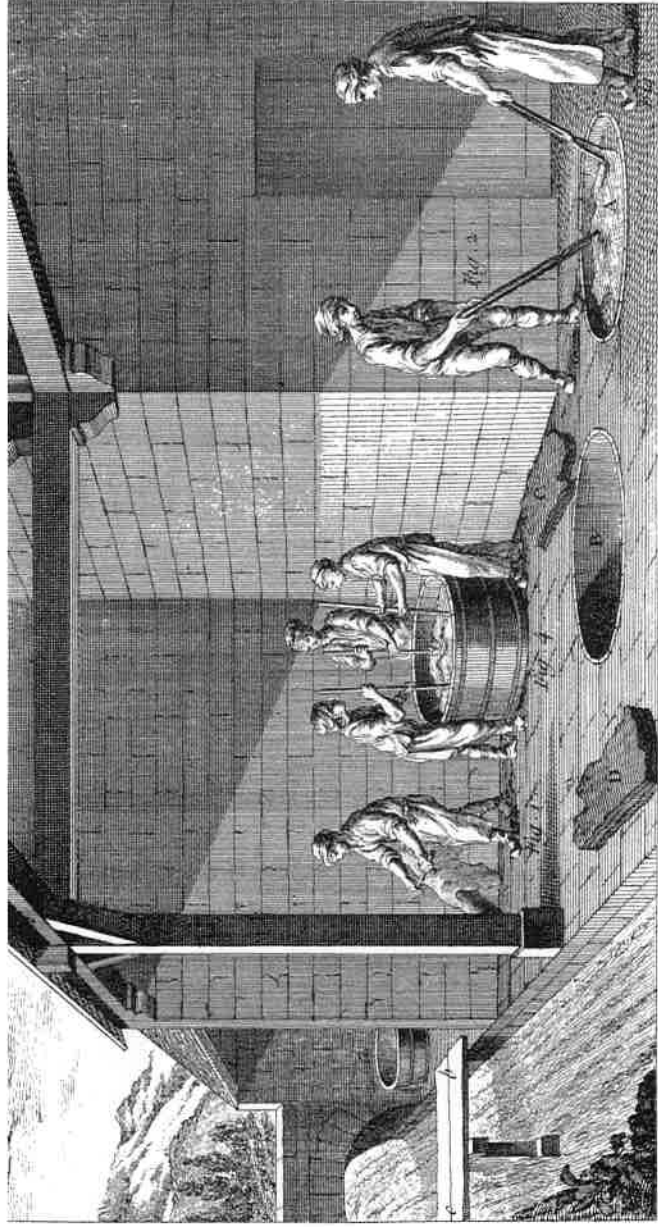
Al hield dit materieel geen garantie in, en al moet men de leef-situatie van deze mensen zeker

'Onvrijen': zo goed als onbestaand in de 14de eeuw?

Een succesvol thema in de Gentse geschiedschrijving is altijd al de berekening van de 14de-eeuwse inwoneraantallen geweest.

De berekeningen waren gebaseerd op de aantallen mannen die de neringen op de been brachten voor enkele krijgstochten. Deze werden gedetailleerd opgeschreven in de stadsrekeningen. Walter Prevenier en Hans Van Werveke berekenden de totale bevolking te Gent in 1356-1358 op 64.000 of, afhankelijk van de herleidingfactor (aantal personen per gezinshoofd) om en rond

de 60.000⁶⁵. De lijsten omvatten alleen neringleden, dus zowel de meesters als de vrije knechten en vermoedelijk ook de leerlingen. Hoe de verhouding in de aantallen meesters tegenover de aantallen gezellen in de late Middeleeuwen en nog veel later was, weten we niet⁶⁶. Gezellen (knapen, niet -meesters) werden gewoon bij de meesters geteld en ze waren toen veel meer van tel in de neringen

en hun besturen dan het geval zou zijn voor hun latere homologen, de vrije knechten⁸⁷. Zij namen deel aan de dekenverkiezingen, enzovoorts⁸⁸. Ze konden het in sommige neringen zelfs tot deken brengen. Een onbepaald aantal namen in de 14de-eeuwse neringlijsten betrof dus 'knappen'.

Van de hierboven beschreven 'onvrije' arbeiders die buiten de neringstructuren en in feite buiten elke organisatie vielen, was er geen sprake. Hans Van Werveke, die Prevenier in de berekening en schatting van de 14de-eeuwse bevolkingsaantallen voorgegaan was, schatte voor het midden van het 14de-eeuwse Gent hun aantal op minder dan 2000 op een totaal van ongeveer 12.200 weerbare mannen⁸⁹. Victor Fris en David Nicolas die dezelfde bronnen gebruikten, meenden dat er geen 1000 mannen niet tot de neringen zouden behoord hebben, waarbij de laatste auteur dit onderdeel van zijn eigen schatting *a piece of shameful guesswork* noemde.

Gegevens omtrent die groep zijn zo goed als niet voorhanden. Het lijkt wel alsof zo goed als alle stadsbewoners (buiten de geestelijken) toen een onderkomen vonden in de neringen. Zelfs leden van de rijke bovenlaag, konden in de 14de eeuw tegelijk bij neringen en bij de poorterij behoren⁹⁰, iets wat later uitgesloten was.

Het zou natuurlijk ook kunnen dat bij een totale mobilisatie van de weerbare mannen door de neringen, allerhande lieden die slechts van verre iets te maken hadden met die organisaties, zoals occasionele helpers of bezitsloze buurtbewoners, opgetrommeld werden en bij de neringen ingedeeld. Alvast voor de huidenvetters lijkt dat scenario echter niet op te gaan. De bewaard gebleven lijst van neringleden uit de zeventiger jaren van de 14de eeuw telt meer namen dan er huidenvetters deelnamen aan de grootste mobilisatie die een aantal jaren daarvoor plaatsgreep⁹¹.

Een zeer lange evolutie

Waar we ook geen idee van hebben voor wat de vroege periode betreft, is de verdeling van het bezit over de verschillende bevolkingscategorieën.

Gegevens daaromtrent komen pas tegen het einde van de 15de eeuw aan de oppervlakte⁹² en vooral dank zij de berekeningen van Johan Dambruyne krijgen we een gedetailleerd beeld voor de 16de eeuw. De corporatief georganiseerde ambachtslieden bleven overheersend. Op basis van fiscale gegevens uit de periode 1572-1584 kon berekend worden dat 36% van de gezinshoofden tot de middenklasse behoorde. Nog eens 4% konden aanzien worden als de fiscale elite⁹³.

De middenklasse bestond zo goed als volledig uit ambachtsmeesters en een aantal onder hen wist door te stoten naar de rijkste regionen. Veel meer meesters echter waren bezitsloos, of zo goed als. Zij konden geen belastingen opbrengen. In vergelijking met andere steden, vooral met het sterk gepolariseerde Antwerpen, viel de situatie te Gent nog gunstig uit. Met een aandeel van 43% in de eind-16de-eeuwse bevolking vormden de ambachtsmeestersgezinnen een stevige middenmoot.

Maar dat is slechts een gedeelte van het verhaal. Hoe zou het geweest zijn met de anderen, met de meerderheid van de bevolking in andere woorden? Hier blijven de archieven stom. Alleen het belangrijkste aspect van de woonsituatie, de waarde en de eigendomsstructuur van het totale Gentse huizenbestand in die periode, kon ook voor deze categorie mensen geëxploreerd en geanalyseerd worden door Dambruyne⁹⁴.

Voor wat de verhouding tussen de aantallen meesters en knechten betreft, diende deze onderzoeker zich evenwel te beperken tot enkele voorzichtige schattingen en extrapolaties⁹⁵. Het lijkt er op dat de gezellen of vrije arbeiders niet meer meetelden in de neringen.

D O F F I C E.

SCHEPENEN VANDER KEURE
der Stadt GENDT Ordonneren de res-
pective Dekens, Geswoornen ende Ge-
committeerde van de Neiringe van
de Ruyderdeltent

4. mei 1756
13 mei 1756
P. P. P. P.
alhier ter Greffie over te brengen op den 13^{den} *mei*
1756. 's morgens ten 8. uren voor middag de Statu-
ten van hunne exclusieve gerechtigheyt, eene Lyfste
vervattende de sommen op de selve hunne Neiringe
gelicht, d'Ommestellingen die daer over ten laste
van de Supposten gebracht worden, ofte op wat
maniere de selve lasten ende croifsen van Renten
worden betaelt, wat Rechten de Supposten betalen
t'haer-lieder Admissie in de Neiringe, de bekoftin-
ge van de Preuve, den nombre en de bekoftinge van
de Maelyden die ter dier cauten worden gedaen,
ende het montant van hunne jaerlycksche depen-
sen, mitsgaeders eene specificatie van de open-
staende Proceffen met deductie van de oorlaeke
waer uyt de selve ontstaen zyn, ende voor wat
tribunalen de selve vervolgt worden, op pene van
te betalen eene boete van twee ponden grooten.
Actum in 't Collegie den 13 *mei* 1756.
ondert. ALBERTUS GOEMAN.

Aen den eersten Geswooren van de Neiringe van de Ruyderdeltent

**Ordonnantie van 13 mei 1756 waarbij de gezwo-
rene van de huidenvettersnering verplicht werd de
'boeken' open te leggen voor de schepenen. Uit
deze enquête zou blijken dat de éénmalige en jaar-
lijkse onkosten voor een meester-huidenvetter be-
hoorlijk hoog lagen. Deze maatregel ging de her-
vorming vooraf die de ambachten in de tweede helft
van de 18de eeuw opgelegd werd door de centrale
overheid.**

(SAG, reeks 192 nr. 5)

**Het oliën en het polieren van het leder met houten
gegroefde blokken ('marguerites') was niet het werk
van de huidenvetters maar van de ploters of leer-
towers.**

(uit: De Groote industrie, z.d. L.A.W. Sijthof, Leiden)

En ook later, bij de huidenvetters zeker vanaf het begin van de 17de eeuw, was het blijkbaar ondenkbaar dat de leden van deze beroepscategorie samen met de meesters opgesomd zouden worden, of zelfs maar bij naam genoemd. Zij gingen letterlijk bij de 'naamlozen' behoren. Vermoedelijk belangrijker nog in aantal in de 16de en 17de eeuw, maar verder totaal onbekend, waren de 'onvrijen'. Bij de huidenvetters waren er van deze laatste categorie zoals hoger al beschreven, in 1739 tien tegen drie knechten en één meester. Maar dat was wel de meest extreme situatie.

In deze context is het niet overbodig even de bedenking te maken dat de Carolijnse hervorming die de formele en financiële toegangsbeperkingen tot de neringen sterk reduceerde, nauwelijks impact had op die verhoudingen. Blijkbaar waren economische factoren belangrijker. Alleen al vanwege het feit dat de huidenvetters over grote kapitalen dienden te beschikken en dat ze vrij grote bedrijven dirigeerden, was zulks onvermijdelijk. Ook opwaartse sociale mobiliteit was

binnen de sector vrijwel uitgesloten, gezien de hoge sommen vereist om zo'n kapitaalintensieve bedrijven over te nemen of op te starten.

Het voorbeeld van de huidenvetterij toont aan dat het aantal ambachtsmeesters ondanks die bepalingen, zelfs kon gedecimeerd worden zonder dat de productie in enigerlei verhouding daarmee verminderde. Het was een voorbode van de doorgedreven klassenscheiding en proletarisering die in het laatste derde kwartaal van de 18de eeuw volop op gang kwam (96) en die zich zou doorzetten in de 19de eeuw. De hoge aantallen gheemployeerden en naamloze knechten in 1739 (zie 'Lamentaties in cijfers') wijzen er op dat de huidenvetters wat dat betreft een flink stuk vooruit waren op hun tijd. Bij hen zette deze evolutie al meer dan een eeuw vroeger in dan bij anderen⁹⁷. Het was geen toeval dat Lieven Bauwens startte in de leerlooierij en dat het immense kapitaal dat zijn moeder, hijzelf en zijn broer Francies in die sector verzamelde, de basis vormde van zijn grote textielavontuur.

Het neringhuis van de huidenvetters op de Vrijdagmarkt, het Toreken, was het eerste belangrijke als dusdanig gebouwde binnen Gent (1452 tot 1483).

Zowel exterieur als interieur (de unieke beeldhouwde gotische balksleutels met heiligenfiguren!) getuigden van de rijkdom van de nering.

(foto Gerda Verheeke)

Voetnoten

- ¹ Gegevens in Stadsarchief Gent (SAG), voornamelijk in de reeksen 156 en 192 en zoals aangeduid in de Nota's Straten.
- ² DE ROO, J., *De lederneringen en de techniek van het lederbewerken te Gent (ca. 1500 - ca. 1800)*. In: Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1992, deel 46, p. 111-150.
- ³ SAG, reeks 156, nr. 3. punt nr. 60 uit de teksten betreffende de fusies in 1769.
- ⁴ Beschrijving vooral op basis van DE ROO, J., 1992, p. 111-150 en Gentse gegevens uit 1812 die refereren naar hetgeen toen 'l'ancienne methode' genoemd werd (SAG, reeks K nr. 40).
- ⁵ Gedocumenteerd door archeologisch onderzoek te Brugge (HILLEWAERT, B., ERVYNCK, A., *Leerlooierskuipen langs de Eekhoutstraat*. In: Jaarboek Brugge. Stedelijke Musea 1989-1990, Brugge, 1991, p. 109-124). Aangevuld met weliswaar late (1812) Gentse gegevens uit SAG, reeks K, nr. 40.
- ⁶ Deze en volgende marktreglementen uit de vroeg-16de-eeuwse statuten in SAG, reeks 192 nr. 1. Tenminste een deel daarvan is beslist veel ouder. Transcripties in DE POTTER, F., *Gent van de Oudsten Tijd tot Heden*, deel 6, Gent, 1892, p. 360-383, 517-526.
- ⁷ Men mag aannemen dat de regels waarin de groot Vlaams als munteenheid gebruikt werd, van jongere datum zijn dan deze uitgedrukt in parisismunt.
- ⁸ SAG, BILLET, J., *Politije Boeck*, Gent, 1661-1662, deel 1, f. 76.
- ⁹ DAMBRUYNE, J., *Rijkdom, materiële cultuur en sociaal aanzien. De bezitpatronen en investeringsstrategieën van de Gentse ambachten omstreeks 1540*. In: LIS, C., SOLY, H. (eds.), *Werelden van Verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen*, Brussel, 1997, p. 192-193. De riemmakers hadden hun huis niet zoals in deze referentie aangegeven in de huidige Goudstraat, maar dicht bij het Anseelepleintje.
- ¹⁰ SAG, reeks 93 nr. 35, f. 29v°-31.
- ¹¹ SAG, reeks 301 nr. 16, f. 65v°.
- ¹² SAG, Reeks 192, nr. 1, f. 7. Gezien de gebruikte munteenheid (parisis), is dit een bepaling die vermoedelijk dateert van lang voor 1506, het jaar dat de verordeningen in het nog bewaarde neringboek ingeschreven werden. Uit bepaalde bewoordingen is af te leiden dat sommige regels stammen uit de 13de of ten laatste uit de allereerste jaren van de 14de eeuw (DE POTTER, F., 1892, deel 6, p. 370-371).
- ¹³ DE HERDT, R., *Bijdragen tot de Geschiedenis van de Veeteelt in Vlaanderen, inzonderheid tot de Geschiedenis van de Rundveepest, 1769-1785*. Gent, 1970, p. V-XVIII, 1-137.
- ¹⁴ SAG, reeks 108bis nr. 71. Besluit verschenen op 24 maart 1714, ruim voordat het centrale bestuur hetzelfde verbod (DE HERDT, R., 1970, p. 20).
- ¹⁵ Zie bijvoorbeeld in LIS, C., SOLY, H., *Werelden van Verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen.*, Brussel, 1997, passim. In Nederland lijkt de term 'gilde' meer ingeburgerd geweest te zijn dan 'ambacht'.
- ¹⁶ Bijvoorbeeld in de ordonnaties van de leerknappen (vermoedelijk een 15de-eeuwse of vroeg-16de-eeuwse toevoeging aan de voor de rest al oudere statuten) in SAG, reeks 192 nr. 1.
- ¹⁷ TRIO, P., *De Gentse Broederschappen (1182-1580)*. In: Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1990, deel 16, passim.
- ¹⁸ DAMBRUYNE, J., *Corporatieve Middengroepen. Aspiraties, Relaties en Transformaties in de 16de-eeuwse Gentse Ambachtswereld*. Verhandelingen van de Maatschappij voor

Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 2002, deel 28, p. 31-34.

¹⁹ BOONE, M., *Gent en de Bourgondische Hertogen ca. 1384-1453*, Brussel, 1990, p. 38 en 76-78. Ook enkele gegevens omtrent de Gentse huidenvetters in: NICOLAS, D., *The Metamorphosis of a Medieval City*, Lincoln & London, 1987, p. 18, 73-74, 275-276.

²⁰ De grauwwerkers (oorspronkelijk: 'nieuwe' grauwwerkers) en de lammerwerkers, waarmee in de 14de eeuw de 'oude' grauwwerkers fuseerden.

²¹ DECAVELE, J., *Het Toreken op de Vrijdagmarkt te Gent*, Gent, 1986, p. 29-30; DE POTTER, F., 1892, deel 6, p. 348.

²² DAMBRUYNE, J., 1997, p. 151-211. Merkwaardig is wel dat het Huidenvettershuis bij de confiscatie in 1540 volgens de geldelijke waarde slechts op de twintigste plaats kwam onder de neringhuizen.

²³ Afgezien van het speciale geval van de schorsmolen aan Vijfwindgaten, voordien omtrent de Blaisantvest (Altenay), die voorzag aan een collectieve (corporatieve) behoefte, en die nog tot een andere categorie behoorde.

²⁴ VUYLSTEKE, J., *Een handvol misslagen uit het Vle deel van Gent door F. De Potter*, Gent, 1893, p. 36.

²⁵ Het zat er al onmiddellijk na de fusie bovenarms op: zie SAG, reeks 93, nr. 6, f. 246 v°-248 (1544).

²⁶ SAG, reeks 192 nr. 7, rekening uit 1559. In de lijsten van 'hoofdmannen' in het werk van Frans De Potter zijn er talrijke verschillen tussen de gefuseerde neringen, vooral in de jaartallen. Deze zijn het gevolg van de door hem gebruikte methode van gegevensverzameling. De opname van deze hoofdmannen of oversten (na 1540) bij de lijsten van dekens (voor 1540) is niet bijster verantwoord.

²⁷ Regel geformuleerd in de fusieteksten (SAG, reeks 156 nr. 3. Tekstprotocol voor fusies in 1769, punt 65). Een voorbeeld in SAG, reeks 192 nr. 10, rekening uit 1790.

²⁸ LOURENS, P., LUCASSEN, J. *De oprichting van ambachtsgilden in Nederland (13de-19de eeuw)*. In: LIS, C., SOLY, H., *Werelden van Verschil*, 1997, p. 43-77.

²⁹ BOONE, M., 1990, p. 27-93.

³⁰ DAMBRUYNE, J., 2002, p. 534 e.v.

³¹ VAN HAMME, H., *Stedelijk particularisme versus vorstelijke centralisatie en hun impact op de bestraffing van criminaliteit in het vijftiende-eeuwse Gent (ca. 1419-ca. 1480)*. In: Handelingen der Maatschappij van Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 2001, deel 55, p. 155.

³² SAG, reeks 156 nr. 1, f. 15v°.

³³ SAG, reeks 156 nr. 1, f. 21v°.

³⁴ SAG, reeks 192 nr. 2, f. 35.

³⁵ DE POTTER, F., 1892, deel 6, p. 524.

³⁶ SAG, reeks 192 nr. 1.

³⁷ SAG, reeks 330 nr. 3, f. 12v°.

³⁸ Hij werd vermeld als Der (de Heer) Jan de Raet in de ledenlijst in SAG, reeks 156 nr. 1, f. 9. Hijzelf of een gelijknamige was deken in 1384-1385.

³⁹ Wanneer er een dode gevallen was, werd er in de zoendingteksten nauwelijks informatie gegeven omtrent de precieze omstandigheden van de doodslag. Overleefde het slachtoffer, dan waren de beschrijvingen heel gedetailleerd (VAN HAMME, H., 2001, p. 153).

⁴⁰ VAN CAENEGEM, R.C., *Geschiedenis van het Strafrecht in Vlaanderen van de XI^{de} tot de XIV^{de} eeuw*, Brussel, 1954, p. 77-78, 91.

⁴¹ Rome en Santiago de Compostella waren te Gent de meest gewone bestemmingen van bedevaarten voor doodslag (VAN HAMME, H., 2001, p. 156).

⁴² SAG, reeks 330 nr. 5, f. 345v°. Er werd toen een voogd en een toezienaar aangesteld. Of dit nog dezelfde Gheeraerd was na zijn terugkomst uit Rome is onzeker.

Evenmin zeker is het dat Gheeraerd van den Nieuwenhuus een familielid was van Lysbette van den Nieuwenhuus (zie volgende voetnoot). Maar waarschijnlijk is het wel: er zijn geen andere huidenvetters met die familienaam bekend.

⁴³ SAG, reeks 152 nr. 5, f. 53v°.

⁴⁴ Later bijgeschreven bij de zoendingtekst uit 1360-1361.

⁴⁵ SAG, reeks 192 nr. 1. Het boek en de band werden beschreven door Victor vander Haeghen in de fiche nr. 193 in de *Inventaire Archéologique de Gand*, Gent 1900 (met een tekening van A. Heins).

⁴⁶ SAG, Reeks 192, nr. 2, f. 35.

⁴⁷ SAG, reeks 192 nr.7. Een zwaar geamputeerde versie van deze viering (zonder bokjes of Gulden Vlies en opgevoerd als 'steekspel') verscheen in een voetnoot bij DE POTTER, 1892, deel 6, p. 378.

⁴⁸ BUSSELS, S., VAN OORTVELDT, B., *De traditie van de tableaux vivants bij de plechtige intochten in de Zuidelijke Nederlanden (1496-1635)*. In: Tijdschrift voor Geschiedenis, Utrecht, 2002, jg. 115, p. 166-180.

⁴⁹ DAMBRUYNE, J., 2002, p. 150 en 159. Denys dHooghe, wiens familie later aan de Huidenvetterskaai een belangrijke rol zou spelen, en Jan Danneels, die er toen actief was in de leerlooierij, waren daarvoor toen als gezworenen mede verantwoordelijk.

⁵⁰ DE JONGHE, B., *Gendsche Geschiedenissen*. In de uitgave bewerkt door Roothaese, Gent, 1780, p. 91; DAMBRUYNE, J., 2002, p. 596.

⁵¹ FRIS, V., *Notes pour servir à l'histoire des iconoclastes et des calvinistes à Gand de 1566 à 1568*. In: Handelingen der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1909, deel 9, p. 121. Jacques vander Haeghe is niet opgenomen in de lijst van dekens en hoofdmannen van De Potter, wel in SAG, reeks 192 nr. 1.

⁵² DE POTTER, F., 1892, deel 6, p. 382.

⁵³ LIS, C., SOLY, H., *Ambachtsgilden in vergelijkend perspectief: de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden, 15-18de eeuw*. In: Lis, C., Soly, H. (eds.) *Werelden van Verschil*, 1997, p. 31-33. Voor wat Gent betreft vallen in deze context ook de prominente namen van Arthur Verhaeghen en de geboren Gentenaar Joris Helleputte te noteren.

⁵⁴ VAN WERVEKE, H. *De Gentse vleeshouwers onder het Oud Régime. Demografische studie over een gesloten en erfelijk ambachtsgild*. In: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, Gent, 1948, 3, 3-32.

⁵⁵ CORRYN, F., *Het schippersambacht te Gent (1302-1492)*. In: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1944, jg. 1 (Nieuwe Reeks), p. 195-196.

⁵⁶ VAN WERVEKE, H., *Gent. Schets van een Sociale Geschiedenis*, Gent, 1947, p. 52.

⁵⁷ Lijst van 9 actieve leerlooiers, afnemers van gemalen schors, uit 1771; aan te vullen met nog een zestal zwarte ledertouwers in SAG, reeks 192 nr. 10.

⁵⁸ DE POTTER, F., 1892, deel 6 p. 524; DAMBRUYNE, J., 2002, p. 197.

⁵⁹ SAG, reeks 192 nr. 2, f. 35v°.

⁶⁰ De vader van Lieven was nog opperdeken van de kleine neringen geweest. De inkoopsom komt overeen met 1000 zomerdaglonen van een metselaarsknecht uit die tijd.

⁶¹ Het lage intredegeld dat vanaf 1540 gold, werd trouwens heel bewust en heel veelvuldig omzeild door allerlei bijkomende kosten op te leggen (VAN WERVEKE, H., 1947, p. 102-103). De onkosten van de meesterproef bedroegen bij de huidenvetters halverwege de 18de eeuw 5280 tot 5760 groot, *waervan een deel gheemployeert wort voor den maeltijt ende het ander deel is dienende ten behoeve van de neerijnghe tot het betaelen van de schulden van diere*. Iedere meester diende toen jaarlijks voor zowat 1200 groot

deelname in diverse onkosten en schuldaflossingen bij te dragen. (SAG, reeks 192 nr. 5. Aangiften van statuten, renten, lasten, etc., 1756). Officieel dienden ter admittie van de suppoosten slechts zes Carolus guldens (240 groot) betaald te worden en werd de maaltijd door het nieuwe lid *bekostigd volghens synen staet ende conditie*. Verder was er ook nog de verplichte jaarlijkse deelname in de niet geringe onkosten voor vier maaltijden (SAG, reeks 156bis nr. 76).

⁶² DAMBRUYNE, J., *De Gentse bouwvakambachten in sociaal-economisch perspectief (1540-1795)*. In: LIS, C., SOLY, H. (eds.), *Werken volgens de Regels*, Brussel, 1994, p. 51-100.

⁶³ BASTIN, J., *De Gentse lijnwaadmarkt en linnenhandel in de XVIIde eeuw*. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1967, jg. 21, p. 161.

⁶⁴ DAMBRUYNE, J., *Sociale mobiliteit en status in het zestiende-eeuwse Gentse ambachtswezen*. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1996, jg. 50, p. 73-120; DAMBRUYNE, J., 2002, p. 175-342.

⁶⁵ SAG, reeks 192 nr. 2, f. 35v°. Het woord ruimen dat hier gebruikt werd, kan ook delven betekenen. Gezien het vrij hoge bedrag lijkt het waarschijnlijk dat hier geen sprake was van gewoon een 'beerput ruimen'.

⁶⁶ SAG, reeks 156 nr. 1, f. 9.

⁶⁷ VAN WERVEKE, H., *De medezeggenschap van de knapen (gezellen) in de Middeleeuwse ambachten*. Brussel, 1943, p. 5-24. Met talrijke voorbeelden omtrent het functioneren van deze beroepscategorie binnen de nering en het bestuur ervan in Vlaanderen. Evenwel zonder verwijzingen naar leerlooiers. Bij deze ambachtslijsten werden toen meesters en gezellen samengeteld (PREVENIER, W., *Bevolkingscijfers en professionele structuren der bevolking van Gent en Brugge in de 14de eeuw*. In: *Album Charles Verlinden*, Gent, 1975, p. 269-303).

⁶⁸ SAG, reeks 192, nr. 1, f. 18-20.

⁶⁹ SAG, reeks 192 nr. 7, bundels 13 en 14. De interpretatie van de lijsten en de optelling van de aantallen wijkt enigszins af van deze in DAMBRUYNE, 2002, p. 82, tabel 11, p. 52-53 en ook in VAN WERVEKE, H., *Gent*, 1947, p. 102. In 1579-1580 werden eerst 49 suppoosten (in twee categorieën) vermeld, daarna 42 personen en tenslotte nog diverse personen, suppoosten vander neeringhe die achter waren met hun betaling. Wij menen dat die personen vrije knechten waren. In 1584 stonden er 68 supposten vermeld. Negen onder hen betaalden in twee keer. In 1578 werden er in een lijst van mensen die bijdroegen tot de volontaire leeninghe voor de 'Calvinistische' stadsversterkingen 35 huidenvetters opgetekend (SAG, reeks 532, nr. 33, bundel 4).

⁷⁰ SAG, reeks 192, nr. 7.

⁷¹ SAG, reeks 192, nr. 4, bundel 2.

⁷² SAG, reeks 192 nr. 11 (1713); reeks 93 nr. 48, f. 293.

⁷³ De dooreengenomen eerder dalende tendens van de huidenvetterij in het eerste driekwart van de 18de eeuw wordt bevestigd door de bewaarde Ontvanghen van de rechten op de huuden en schurssen in SAG, reeks 513 nr. 1 en 2. In de periode 1-05-1699 tot 30-4-1700 bedroegen deze iets meer dan 80 pond groot. In dezelfde periode in 1770-1771 werd 66 pond geïnd. Veruit de meeste jaarinkomsten lagen in dezelfde orde van grootte, of iets lager.

⁷⁴ SAG, reeks 192 nr. 5. Aangifte van statuten, etc., 13 mei 1756; SAG, reeks 192 nr. 10 (6 juni 1771): *Ommestellinghe vande schurssen by iedere suppoost opghedaen..*

⁷⁵ We nemen hierbij aan dat er in 1713, vijf jaar na het opnemen van de staat van goed bij dHooghe nog steeds 27 putten in werking zouden geweest zijn, hetgeen, gezien de nogal turbulente tijden niet evident is. Jacques dHooghe nam toen van verschillende schippers 67 karrenvoeren en 5 zakken schorsen af naast nog enkele zakken inlantsche (over land vervoerde?) schorsse. De schorsmolen van de

nering was blijkbaar niet meer in werking. Samen zou dit ongeveer 68 voeren geweest zijn, hetzij 2,5 karrenvoeren voor één kuip. Hoeveel zakken een karrenvoer bedroeg, is ons niet bekend. In Mechelen kon een kar zo'n 600 kg schors bevatten (BALLAUX, B., *De Mechelse huidenvetterij tijdens het Ançien Régime: van exportindustrie tot nijverheid van regionaal belang*. In: *Bijdragen tot de Geschiedenis*, Antwerpen, 1999, jg. 82, p. 9-30).

⁷⁶ *Mémoire Statistique du Département de l'Escaut par M. Faipoult*. In: *Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1960, nr. 10, p. 187.

⁷⁷ BALLAUX, B., 1999, p. 9-30. Dat Mechelen toonaangevend was op het gebied van de leerlooierij, vinden we geïllustreerd in het feit dat in de 16de eeuw te Gent voor de schorstonnen een Mechelse maat gebruikt werd (SAG, reeks 93 nr. 35, f. 206). Het Mechelse leer werd trouwens ook naar Gent uitgevoerd, iets waarmee de Gentenaren zich maar moeilijk konden verzoenen, zodat de centrale overheid o. a. in 1636 diende tussen te komen (SAG, reeks 93, nr. 47, f. 104v° - 15v°).

⁷⁸ De markten van Antwerpen en Bergen worden uitdrukkelijk vermeld in de vroeg-16de-eeuwse Gentse statuten (zie ook het stukje 'Ter ellefsten uren op de markt').

⁷⁹ SAG, reeks 156 nr. 3, bundel 8. Achtergrondinformatie omtrent deze telling in VAN HEESVELDE, P., 'Koppen tellen'. *Enquêtes en tellingen met betrekking tot de Gentse nijverheden in de achttiende eeuw*. In: *Jaarboek Oost Oudburg*, Gent, 1992, jg. 29, p. 60-84.

⁸⁰ SAG, reeks 156bis nr. 773. Het verzoekschrift ging uit van Michiel van Hoorebeke, Jacques dHooghe en Bartholomeus vanden Haute. Het kaderde in de hardnekkige pogingen van de huidenvetters om de stedelijke taksen op de inkomende onbewerkte en op de uit te voeren gelooide huiden te verminderen of af te schaffen. Het proces dat daaromtrent in 1699 voor de Raad van Vlaanderen ingespannen werd jegens Michiel van Hoorebeke en consorten, sleepte jarenlang aan (minstens tot 1714: SAG, reeks 93 nr. 48, f. 290 -293) en leverde volumineuze processtukken op (SAG, reeks 156bis nr. 77).

⁸¹ Precies door hun macht en aanzien in de Heilig Kerst-parochie waren de huidenvetters na 1540 over-vertegenwoordigd in de Gentse collatie, die na de keizerlijke hervorming per parochie georganiseerd was. Dit hadden ze voornamelijk te danken aan het feit dat er in dat perifere stadsdeel weinig andere notabelen woonden (DAMBRUYNE, J., 2002, p. 560).

⁸² De zozeer gewraakte taksen dateerden uit 1584 na de val van het Calvinistisch regime. Een gedetailleerde gedrukte lijst met allerhande in- en uitvoertaksen toen ingesteld, wordt bewaard in de reeks 156bis nr. 77 van het Stadsarchief.

⁸³ SCHOLLIERS, E., *Vrije en onvrije arbeiders voornamelijk te Antwerpen in de 16de eeuw*. In: *Bijdragen voor de Geschiedenis van de Nederlanden*, 1956, jg. 11, pp. 285-322; DAMBRUYNE, J., 2002, p. 79-80.

⁸⁴ 'Vrijheid' in VAN CAENEGEM, R. C., 1954, p. 393: (1) periode waarin geen arrestaties gebeuren, (2) territorium, (3) voorrecht. Met een Gents voorbeeld uit 1408: *So wie hem selven tijf ontnemt (zelfmoordt), dat hi hem selven ontvrijdt, ontpoortert ende te buten doet van alle vrijhede, poorterije, privilegien ende rechten*. De meest voor de hand liggende betekenis is zoals ook in VERWIJS, E., VERDAM, J., *Middelnederlands Woordenboek*, aangehaald: 'Een vrijheid die men boven of alleen in bepaalde gevallen geniet, een voorrecht of privilege'. De vrijheid van de neringen gold alleen binnen het Gentse schependom: de 'Gentse vrijheid'.

⁸⁵ PREVENIER, W., 1975, p. 269-303.

⁸⁶ Dat vernemen we pas bij de nijverheidstelling van 1738. Er waren toen te Gent 3614 meesters, 2443 vrije knechten en 2089 leerlingen (DAMBRUYNE, J., 2002, p. 38).

⁸⁷ VAN WERVEKE, H., 1943, p. 5-24.

⁸⁸ DAMBRUYNE, J., 2002, p. 272-273 en 276.

⁸⁹ VAN WERVEKE, H., *Het bevolkingscijfer van de stad Gent in de veertiende eeuw*. In: Miscellanea L. Van der Essen, Brussel, 1947, p. 353-354. Overgedrukt in VAN WERVEKE, H. *Miscellanea Mediaevalia*, Gent, 1968, p. 348; IDEM, *Het bevolkingscijfer van de stad Gent in de 14de eeuw. Een laatste woord?* In: Album Charles Verlinden, Gent, 1975, p. 449-465; NICOLAS, D.M., *The population of fourteenth-century Ghent*. In: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1970, deel 24, p. 111; FRIS, V., *Densité de la population de Gand du XIVe siècle jusqu'à nos jours*. In: Bulletin der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1909, jg. 17, p. 166-167.

⁹⁰ ROGGHE, P., *De samenstelling van de Gentse schepenbank in de 2de helft van de 14de eeuw*. In: Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1949-1950, deel 4, p. 26.

⁹¹ David Nicolas berekende dat 85% van de Gentse huidenvetters deelnam aan de krijgstoct tegen Brabant, hetgeen er op duidt dat de in de militielijsten opgegeven aantallen neringleden de werkelijke aantallen benaderen en eerder onder- dan overschatten (NICOLAS, D.M., *The Metamorphosis of a Medieval City*, Lincoln, 1987, p. 18).

⁹² BLOCKMANS, W., *Peilingen naar de sociale structuren te Gent tijdens de late 15de eeuw*. In: Standen en Landen, Heule, 1971, deel 54, p. 216-254.

⁹³ DAMBRUYNE, J., 2002, p. 503-504.

⁹⁴ DAMBRUYNE, J., *Mensen en Centen. Het 16de-eeuwse Gent in Demografisch en Economisch Perspectief*. Verhandelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Gent, 2001, deel 26, p. 369-387;

DAMBRUYNE, J., 2002, p. 360-394.

⁹⁵ DAMBRUYNE, J., 2002, p. 38-39.

⁹⁶ KIN, M., *Ruimtelijke stratificatie van arm en rijk te Gent: een doorsnede in 1741 en ca. 1777/84*. In: DE BELDER, J., PREVENIER, W., VANDEN BROECKE, C. (Ed.), *Sociale Mobiliteit en Sociale Structuren in Vlaanderen en Brabant*, Heule, 1983, p. 129-148; DEVRIESE, L., *Beluiken en huisjescomplexen. Ontstaan en evolutie in het 18de-eeuwse Gent*. In: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent,

Gent, 1996, jg. 20 nr. 1, p. 8-23.

⁹⁷ zie ook: MOUREAUX, P., *La statistique industrielle dans les Pays-Bas autrichiens à l'époque de Marie-Thérèse*. Deel A: *Description de l'économie des Pays-Bas Autrichiens, par Benoît-Marie Dupuy (1751)*. Brussel 1974, zie p. 322: *Gand : tanneries* (C.F. 4392, p. 423)

(vertaald uit het Frans)

"In 1751 bestond het ambacht der huidenvetters uit 7 meesters, waaraan waren toegevoegd dit der leertouwers (*corroyeurs*) eveneens bestaande uit 7 meesters die huden en vellen allerhande bewerkten". In 1764 (C.F. 6135) noteerde men:

"Wat de arbeiders aangaat, werkzaam bij en in deze huidenvetterijen; het betreft een 50-tal die dagelijks gebruikt worden in hun bedrijf. Andere tewerkgestelden voor deze *fabrique* bedienden o.a. een schorsmolen (2 arbeiders), naast één voerman met knecht om het schors van deze molen aan en af te voeren - de meester-huidenvetters maakten daarenboven ieder gebruik van hun eigen kar met voerman om dagelijks leer op te halen aan de fabrieken. Samen hebben de huidenvetters 4 karren met personeel om de schors bij elk van hen te lossen. Er zijn 8 gezworen wegers om het verhandelen van deze schors te controleren elk met hun knecht, en daarbovenop zijn er meerdere werklieden gebruikt voor het ophalen, manipuleren en vervoeren van het leer en van verse huden afkomstig uit het Gentse of verder, of van de schors uit de omgeving geleverd voor hun huidenvetterijen (het leer en de verse huden komen van Gent en omgeving, de gedroogde huden uit Ierland, de schors uit Brabant).

De huidenvetters merken op dat de arbeiders die op de looierij werken een goede verdienste krijgen waardoor ze zich comfortabel met hun familie kunnen onderhouden, daarbovenop krijgen zij een zekere hoeveelheid bier geleverd tijdens hun werk; het verbruik daarvan belooft jaarlijks ongeveer 325 tonnen.

Daarnaast omvat het ambacht der leertouwers geannexeerd aan de huidenvetters, 6 à 7 meesters elk met 7 à 8 knechten".

securex

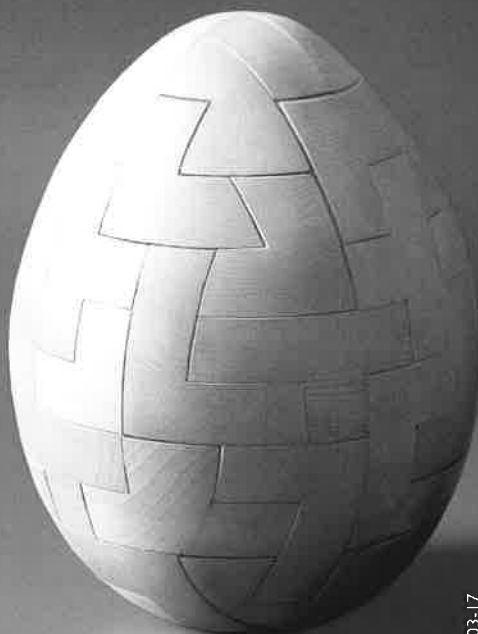
SOCIAAL MANAGEMENT®

Verenigde-Natieslaan 1 - 9000 Gent
Tel. 09 235 62 11 - Fax 09 224 04 38

Bagattenstraat 16 - 9000 Gent
Tel. 09 235 62 11 - Fax 09 225 63 46

Brouwerijstraat 1 - 9031 Drogenen
Tel. 09 280 40 30 - Fax 09 280 40 35

www.securex.be

2003-17